

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**ULOGA PAGVOŠ POKRETA U NUKLEARNOM
RAZORUŽANJU
- magistarski rad -**

Kandidatkinja:

Selma Grabovica

Broj indexa: 759/II

Mentor:

Prof. dr. Nerzuk Ćurak

Sarajevo, septembar 2022.

ODSJEK: SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**ULOGA PAGVOŠ POKRETA U NUKLEARNOM
RAZORUŽANJU
- magistarski rad -**

Kandidatkinja:

Selma Grabovica

Broj indexa: 759/II

Mentor:

Prof. dr. Nerzuk Ćurak

Sarajevo, septembar 2022.

SADRŽAJ

Skraćenice

Popis tabela i slika

UVOD	1
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA	3
1.1. Problem istraživanja	3
1.2. Predmet istraživanja	4
1.3. Definiranje pojmova	4
2. Ciljevi istraživanja	5
2.1. Pragmatički ili društveni ciljevi istraživanja	5
2.2. Spoznajni ili znanstveni ciljevi istraživanja	5
3. Sistem hipoteza	6
3.1. Generalna hipoteza	6
3.2. Pomoćne hipoteze	6
2. Neproliferacija nuklearnog oružja kao globalni izazov: je li moguća promjena paradigme? 7	
3. Nuklearne okolnosti i vizije nakon Drugog svjetskog rata	13
4. Nastanak antinuklearnog Pagvoš pokreta	19
4.1. Russell-Einstein manifest	19
4.2. Opšta načela djelovanja Pagvoš pokreta	22
4.3. Studentska Pagvoš organizacija	24
5. Uspjesi Pagvoš pokreta	26
5.1. Kratki prikaz Pagvoš konferencija održanih od 1957. godine	27
6. Države sa nuklearnim oružjem – kratki pregled naoružanja	31
7. 62. Pugwash konferencija o nauci i svjetskim poslovima – "Suočavanje sa novim nuklearnim opasnostima"	36
7.1. Izvještaji radnih grupa konferencije	41
8. Sadašnji izazovi i izgledi za budućnost Pagvoš pokreta	44
8.1. Mirovne studije danas i Pagvoš pokret	46
9. Zaključak	51
10. Literatura	54

Skraćenice

- CTBT - Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty/Sporazum o sveobuhvatnoj zabrani testiranja
- EU - Evropska Unija
- FAS - Federation of American Scientists/Federacija američkih naučnika
- IAEA - International Atomic Energy Agency/Međunarodna agencija za atomsku energiju
- JCPOA - Joint Comprehensive Plan of Action/Zajednički sveobuhvatni plan akcije (iranski nuklearni sporazum)
- LEU - Low Enriched Uranium/LEU gorivo; rezerva nisko obogaćenog urana
- NATO - North Atlantic Treaty Organisation/Sjevernoatlantski savez
- NPT - Non-Proliferation Treaty/Ugovor o neširenju nuklearnog oružja
- OSCE - Organization for Security and Co-operation in Europe/Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju
- SAD – Sjedinjene Američke Države
- UN – Ujedinjeni narodi
- UNDC - United Nations Disarmament Commission/Komisija za razoružanje
- UNIDR - United Nations Institute for Disarmament Research/Institut za istraživanje naoružanja
- UNODA - United Nations Office for Disarmament Affairs/Ured za poslove razoružanja

Popis slika

- Slika 1. - Bertrand Russell na konferenciji za novinare objavljujući ono što je postalo poznato kao Russell-Einsteinov manifest
- Slika 2. - Procijenjene globalne zalihe nuklearnih bojnih glava za 2022. godinu

Popis tabela

- Tabela 1. Procijenjene globalne zalihe nuklearnih bojnih glava za 2022. godinu

UVOD

Upotreba, čuvanje i razvijanje oružja za masovno uništenje ozbiljno narušava koncepte mira i, shodno tome, doprinosi stvaranju panike i straha. Čovječanstvo ne može živjeti normalno i mirno pod takvim uvjetima i tamnom sjenom oružja za masovno uništenje, a prognoze velikih patnji i negativnih posljedica su veoma moguće i neće biti nikome u interesu.

Krajnje je vrijeme da se nenasilje kao temeljna vrijednost promoviše i afirmiše na sve moguće načine, jer ne možemo govoriti o stabilnom svijetu ukoliko postoji nuklearno oružje i bilo kakva mogućnost njegove upotrebe. Međunarodne i svjetske obaveze i odgovornosti moraju uključivati rad na stvaranju i održavanju društva mira, kontrolu oružja, razvoj i podršku svim onim inicijativama koje se zalažu za nuklearno razoružanje, te ulaganje napora za opštu bezbjednost i slobodu.

Sve dok postoji i najmanji rizik za upotrebu nuklearnog oružja, sigurno neće doći do pozitivnog zaokreta i gradnje mira, jer takvo stanje iziskuje solidarnost, poštivanje ljudskih prava, zajedničke namjere, zajedničko zalaganje, dijalog, i duboku, istinsku težnju da se "globalna moć" preusmjeri na slavljenje i održavanje mira.

Sva naučna otkrića i postignuća koja se tiču nuklearnih struktura nesumnjivo su dala čovjeku neku vrstu moći kroz mnoge mogućnosti njihovih iskorištavanja, ali to sve sa sobom nosi ogromnu odgovornost kako se ta ista ostvarenja ne bi zloupotrijebila i izazvala nuklearne katastrofe ili uništenja.

Ne postoji razornije oružje od nuklearnog koje na takav način može prouzrokovati ljudske patnje i nemogućnost kontrolisanja efekta njegovog djelovanja i nanošenja dugoročne štete cijeloj planeti i živom svijetu. Teška istina je da se nijedna država na svijetu ili organizacija ne bi mogla nositi sa posljedicama nuklearne bombe.

Samo postojanje nuklearnog oružja predstavlja prijetnju budućim generacijama, a zapravo i opstanku čovječanstva uopšte. Štaviše, s obzirom na trenutne regionalne i međunarodne tenzije, rizik od upotrebe nuklearnog oružja je definitivno najveći od perioda Hladnog rata.

Promjene u geopolitičkom okruženju i neumoljivi napredak tehnologije, a posebno vojne tehnologije, kako na našim prostorima, tako i u cijelom svijetu, ukazuju da će se položaj nuklearnog oružja u politikama nacionalnih sigurnosti vremenom mijenjati i to u pravcu negativnih i nepovoljnih učinaka.

Moralni imperativ mora da bude kraj nuklearnog naoružavanja, sprječavanje pretjeranog militarizma, zastrašivanja, represije i nuklearnih razaranja. To nikada, ni u kakvom sistemu, ne može da bude okosnica sigurnosti i stabilnosti.

Ta problematika će u ovom radu biti prikazana dominantno kroz prizmu Pagvoš pokreta i njegovu borbu sa jednim od najvećih izazova 20. i 21. stoljeća prepunih straha, neizvjesnosti i strepnje.

Naglasak je stavljen na postulate spomenutog pokreta, njegovo djelovanje u 20. stoljeću, ali i njegovu trenutnu poziciju i savremene težnje.

Na kraju ćemo uvidjeti da li je, i koliko, rad Pagvoš pokreta doprinio razvoju mira i sigurnosti, a u zaključku će se dati jedan sveobuhvatan uvid u procese koje podrazumijeva odabrana tematika rada.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Problem istraživanja u ovom radu predstavlja način na koji Pagvoš pokret doprinosi procesima nuklearnog razoružanja i otklanjanju nuklearnih opasnosti. Iznimno je važno prikazati postignuća u inicijativama o svijetu bez oružja za masovno uništenje, te u kojoj su mjeri akcije i djelovanja ovog pokreta osnažile i promijenile međunarodne politike o neširenju nuklearnog oružja i razoružanju.

Nuklearno oružje, njegova proliferacija i svi slični razvojni programi su sigurno jedan od najkompleksnijih izazova današnjice. U ovom radu će se istraživati samo jedan aspekt pokušaja suzbijanja i kontrole njegovog korištenja – onaj koji se tiče načela i praksi Pagvoš pokreta.

Spomenuti pokret kao grupa uglednih znanstvenika nastoji pružiti snažnu podršku aktivnostima koje se bore protiv nuklearnog naoružanja u svijetu.

Od održavanja prve Pagvoš konferencije 1957. godine nastoji se skrenuti pozornost na opasnost nuklearnog oružja, pozvati na njegovo otklanjanje, te promicati mirno rješavanje sukoba za stvaranje bolje i sigurnije budućnosti za sve ljude (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2020). Taj zajednički stav borbe protiv nuklearnih programa dao je dobre rezultate u vrijeme Hladnog rata, ali je doprinos priznat i u mnogim drugim situacijama tokom prošlosti. To će također biti posebno spomenuto i obrađeno u radu, uz osvrt na probleme i izazove koji postoje uprkos postignutom ohrabrujućem napretku i izbjegavanju najgorih nuklearnih opasnosti (Knapp, 2012: 145; Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2020).

Na osnovu postavljenog problema istraživanja, rad će se fokusirati na sljedeća pitanja:

1. Koliko je Pagvoš pokret učinkovit i koji su najbolji primjeri njegove efikasnosti?
2. Šta određuje njegovu uspješnost u razdobljima kriza i ratova?
3. Koji su savremeni prioriteti Pagvoš pokreta i kakva može biti njegova uloga u budućnosti?
4. Zašto se širenje nuklearnog oružja nastavlja uprkos postojanju mnogih pokreta i sporazuma o njegovom neširenju?

1.2. Predmet istraživanja

U obradi predmeta istraživanja će se istražiti i proanalizirati sve forme pomoću kojih Pagvoš pokret doprinosi međunarodnoj, svjetskoj bezbjednosti, odnosno kojim to praksama smanjuje opasnost od oružja za masovno uništenje.

Tako će biti prikazani svi rezultati istraživanja o značaju ovog pokreta u promicanju mira, sigurnosti, stabilnosti i kolektivnih instrumenata neproliferacije, te kako se to odražava na globalnu situaciju sa postojećim krizama i napetostima. Dakle, cilj takvog djelovanja jeste suzbijanje korištenja i jačanja oružja za masovno uništenje i samim tim navedene stavke moraju biti prioritet sigurnosnih politika, jer procesi nuklearnog razoružanja predstavljaju jedan od ključnih faktora za jačanje nacionalne sigurnosti i međunarodne stabilnosti.

1.3. Definiranje pojmova

PAGVOŠ POKRET označava projekte naučnika i stručnjaka koji nastoje riješiti problem postojanja, širenja i proizvodnje oružja za masovno uništenje, te time smanjiti rizik od sukoba i ratova, ali i veće nestabilnosti u naučnom i tehnološkom razvoju.

Ovaj pokret je nastao kao međunarodna konferencija o znanosti i globalnim problemima i svojevremeno se afirmirao kao "značajan međunarodni čimbenik i kanal komuniciranja među znanstvenicima" (Knapp, 1995: 71).

ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE – ovaj pojam, kako i sam naziv kaže, koristi se za "oružja koja karakterišu veliki razorni ili destruktivni efekti i velike ljudske žrtve, tj. masovna stradanja ("masovno uništenje"), i to uglavnom kao skupni pojam za nuklearna, radiološka, biološka i hemijska oružja" (Klasan, 2012: 145).

PROLIFERACIJA ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE znači "daljnje širenje oružja za masovno uništavanje, sredstava potrebnih za njihovu proizvodnju uključujući i za to potrebna znanja ("know-how"), kao i sredstava za prijenos ovih oružja (nosača oružja) na države koje ga ne posjeduju" (Klasan, 2012: 143).

SIGURNOST se odnosi na "stepen zaštićenosti ljudi od različitih oblika ugrožavanja, zaštitu materijalnih i kulturnih dobara u ličnoj i društvenoj svojini, zaštitu društva i njegovih vrijednosti, cjelovitu zaštitu naroda, nacije, države... od svih vidova ugrožavanja, a na kraju, sigurnost podrazumijeva stepen zaštićenosti od ugrožavanja na kosmičkom i planetarnom nivou života općenito, ljudskog roda u cjelini" (Beridan, 2009: 26).

NUKLEARNO ORUŽJE čine "projektili i bombe napunjeni nuklearnim eksplozivom koji oslobađa neuporedivo veću snagu od klasičnog eksploziva", a te tvari oslobode velike količine nuklearne energije tokom nuklearne lančane reakcije (Lisica, 2021: 234).

RAZORUŽANJE podrazumijeva "skup mjera, postupaka i aktivnosti političke, vojne, ekonomske, pravne, tehničko-tehnološke i druge prirode koje se poduzimaju radi ograničenja, smanjenja ili ukidanja vojnih snaga, naoružanja i drugog ratnog materijala" (Beridan, Tomić i Kreso, 2001: 330).

2. Ciljevi istraživanja

2.1. Pragmatički ili društveni ciljevi istraživanja

Pragmatički ili društveni ciljevi istraživanja tiču se opisivanja narušenog mira i postojećih rizika zbog postojanja nuklearnog oružja, te prikazivanja važnosti Pagvoš pokreta kao zagovarača mira i stabilnosti u poticanju na pokretanje pozitivnih promjena i mogućnostima doprinosa nuklearnog razoružanja za stvaranje sigurnijeg svijeta.

Na temelju rezultata istraživanja će se predstaviti realni stepen opasnosti od naoružanja i pokazati kakvu zaista važnost za prevenciju istog ima navedeni pokret.

2.2. Spoznajni ili znanstveni ciljevi istraživanja

Spoznajni ili znanstveni ciljevi će biti fokusirani na analizu značaja aktivizma Pagvoš pokreta u zahtjevima za primjenom projekata za sigurnost, ukidanjem nuklearnog oružja i procjenu globalnog sigurnosnog sistema.

Cilj istraživanja se odnosi i na to da se na osnovu relevantne literature prognozira budućnost djelovanja ovog pokreta, odnosno da li će njegove operacije i dalje ostati jedan od bitnijih faktora u osiguravanju mira i sigurnosti.

Analizom i obradom dobijenih podataka moći će se otkriti kakav je zaista obim rada Pagvoš pokreta u procesima razoružanja kao cilja jačanja međunarodne sigurnosti i bezbjednosti, te postoje li problemi koji eventualno usporavaju njegovo djelovanje.

3. Sistem hipoteza

3.1. Generalna hipoteza

1. Pagvoš pokret značajno doprinosi međunarodnoj sigurnosti kroz rješavanje nuklearne opasnosti i bavljenje drugim problemima svjetskog razvoja, s tim što i dalje nedostaje postojanje jednog globalnog dogovora o oslobođenju svijeta od nuklearnog oružja.

3.2. Pomoćne hipoteze

1. Konferencije Pagvoša svjedoče o kontinuiranoj i istinskoj brizi izvanrednih naučika za opstanak živog svijeta i planete.
2. Svi koncepti i ciljevi Pagvoša su od početka stavljeni u miroljubive svrhe služeći isključivo svjetskom miru i sigurnijem okruženju za sve.
3. Savremeni režimi neprolifracije nuklearnog oružja su i dio sistema UN-a.
4. Naučnici Pagvoš pokreta su uticali na stavove vlada i značajno su doprinijeli smanjenju međunarodnih tenzija.
5. Problem nuklearnog razoružanja još uvijek nije razriješen.

2. Neproliferacija¹ nuklearnog oružja kao globalni izazov: je li moguća promjena paradigme?

Kada govorimo o oružjima za masovno uništenje, poznato je da njih odlikuje izuzetno jaka destruktivna moć čija (zlo)upotreba može da dovede do totalnog uništenja života svih živih vrsta na planeti Zemlji i životne sredine uopšte.

Iako se godinama unazad ulažu naponi za poboljšanje i stabilizaciju cjelokupne međunarodne situacije, između ostalog i po pitanju vjerovatnoće ratnih sukoba i upotrebe nuklearnog oružja, možemo ustanoviti da još uvijek nije napravljen neki veći pomak u državnim politikama po pitanju istog.

Nažalost, naoružavanje ne prestaje, a vojno-političke okolnosti u svijetu nisu nimalo bezazlene, čak i kada su planovi o nuklearnom oružju usmjereni na tzv. "krajnje sredstvo" njegove primjene, što znači da bi se nuklearno oružje koristilo samo u nekim najekstremnijim slučajevima, odnosno kada su države u najvećoj opasnosti.

Sve veća modernizacija i brzo jačanje nuklearnih snaga vodećih država (Sjedinjenih Američkih Država, Rusije, Velike Britanije, Francuske, Kine, Sjeverne Koreje i dr.) se otima kontroli i čini se da su sve manje šanse da se postigne jedinstveni globalni pristanak na sporazume o smanjenju naoružanja ili njegovoj potpunoj eliminaciji.

Slično ističe Alix Muller (2015) navodeći da nuklearne sile godinama moderniziraju i usavršavaju svoje arsenale atomskog oružja, te da se uprkos smanjenju broja nuklearnih bojnih glava kvaliteta tog oružja povećava. Sjedinjene Američke Države i Rusija "sprovode skupe investicione programe modernizacije raketa-nosača i bojnih glava"; Kina "ulaže mnogo novca u modernizaciju svog atomskog oružja"; a Indija i Pakistan povećavaju svoja skladišta nuklearnog oružja i "poboljšavaju tehnologiju proizvodnje materijala za njegovo usavršavanje" (Alix Muller, 2015).

No, siguran svijet i mir se ne mogu stvoriti oružjem za masovno uništenje ili strahom od razaranja i istrebljenja, a nadmetanje među vodećim silama kroz nove tehnike ratovanja i nove modele upotrebe oružja, također, ne vode ničemu dobrom.

¹ Neproliferacija je pojam koji podrazumijeva smanjenje ili sprječavanje širenja oružja.

Odnosi se na multilateralne aktivnosti diplomatskog karaktera, radi sprječavanja proliferacije bilo nekonvencionalnog ili konvencionalnog oružja. Ove aktivnosti obuhvataju mjere "odvratanja ili otežavanja pristupa ili distribucije osjetljivim tehnologijama, materijalima ili znanjima" (Lisica, 2021: 234, prema US Joint Chiefs of Staff, 2001: 132, 382).

Istovremeno, novi razvoji u oblasti nuklearnih i nenuklearnih oružanih sistema – kao što su odbrana od raketa, hipersonične rakete², kibernetičke i svemirske ratne sposobnosti, zajedno sa uvođenjem različitih aspekata vještačke inteligencije u vojne aktivnosti – počeli su da utiču na stratešku stabilnost, što znači da mogu značajno povećati rizik od upotrebe nuklearnog oružja u bliskoj budućnosti.

Ukoliko se takvi instrumenti ubrzo ne ograniče, moglo bi doći do jedne neobuzdane tehnološke i skupe konkurencije u oružju u mnogim oblastima, a samim tim i do narušavanja povjerenja, i podsticanja još veće sumnje i animoziteta među državama.

S druge strane, trenutna situacija ne dozvoljava pasivnost i čekanje dok se ne osmisle i ne testiraju neki novi koncepti. Hitno se moraju poduzeti koraci kako bi se spriječio povratak trke u nuklearnom naoružanju vezanoj za Hladni rat, iako taj problem zapravo nikada nije skroz ni nestao, nego se pretvorio u nešto novo i drugačije (Batsanov, Cotta-Ramusino, Duarte, Neuneck i Miller, 2021). Hladni rat jeste završen, ali sudeći po trenutnim okolnostima, hladnoratovsko razmišljanje je i dalje prisutno, i očito su ga zamijenile nove prijetnje našoj sigurnosti i još teže prepreke težnjama ka globalnoj stabilnosti.

Možda se ove postojeće okolnosti mogu nazvati i drugim ili novim nuklearnim dobom, jer je evidentno da su nepovjerenje i napetost među državama i dalje itekako prisutni.

Nastavljaju se ulaganja u modernizaciju nuklearnih arsenala, u vježbe nuklearnih napada i u mjere odbrane u slučaju kriza. Izuzev novih tehnika, dobar udio u tim stvarima čini i zaostatak iz nekih prošlih vremena, pa se novim ulaganjima održavaju takvi kapaciteti kako ne bi postali opasni za sve – i za one koji ih čuvaju, a pogotovo za one koji su izvan svega toga.

Uglavnom, to su sve jako skupi projekti, a planiranje novih strategija uključuje dosta bolja i naprednija oružja sa mnogo većom preciznošću.

Zbog toga ne treba isključiti mogućnost nove i ozbiljnije utrke u naoružavanju, a vrlo lako može doći do velike sigurnosne krize.

Doduše, postoje oni koji tvrde da posjedovanje nuklearnih arsenala može da služi i kao neka vrsta prijetnje kojom se potencijalni neprijatelji pokušavaju držati podalje ili odvratiti od bilo kakvih inicijativa, operacija ili nepoželjnih poteza.

² Raketno oružje - hipersonične rakete - prikazuju se kao novo ratno sredstvo, jer lete do pet puta brže od zvuka i samim tim se mogućnost za presretanje, učinkovito djelovanje i vrijeme za reakciju smanjuje na minimum (neutraliziranje neprijateljeve sposobnosti da se pravovremeno od njih odbrani).

Vojne sile Kina, Rusija i Sjedinjene Američke Države ulažu ogromne iznose i u ovu – hipersoničnu utrku u naoružanju (Obris, 2021, prema Tracy i Wright, 2021).

Međutim, da bi to "odvraćanje" nuklearnim oružjem bilo što efikasnije, prijetnja mora biti stvarna kako bi se potencijalni neprijatelji i agresori uvjerali da će protiv njih biti upotrijebljeno to nuklearno oružje. To znači da politički lideri moraju što ubjedljivije dokazati da su oni spremni "pritisnuti dugme" za aktiviranje i oslobodjenje takvog oružja, pa tako sigurnost cijelog svijeta ovisi o tom balansu i kockanju sa opstankom čovječanstva i svih postojećih živih vrsta (Rotblat, 2006).

Nakon bacanja nuklearnih bombi na Hirošimu i Nagasaki, jedan od glavnih zadataka ticao se traženja načina za suzbijanje ozbiljnijih sukoba i sprječavanje novih ratova. Zato se nuklearno odvraćanje u takvim i sličnim uvjetima najjednostavnije shvaća kao postizanje mira prijetnjom razaranja i uništenja, a služi u jednu ruku i kao alibi za čuvanje i postojanje nuklearnog oružja. Iako je nuklearno odvraćanje samo po sebi pomalo paradoks, jer je njegovo značenje takvo da se nuklearnim oružjem navodno smanjuju šanse za sukobe i globalne ratove, smatram da poveznicu možemo naći u činjenici da su tokom Hladnog rata i Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez bili svjesni toga da bi napad jedne države momentalno doprinio uništenju i razaranju obje zemlje.

Naravno, ne može se zaključiti da se nuklearnim naoružanjem postizao mir tokom Hladnog rata ili da se mir sada postiže tim istim principom. Naprosto, po sistemu "odvraćanja", u kriznim slučajevima su manje šanse da neka druga država ili neka nuklearna sila napadne nuklearno naoružanu državu i to je argument zbog kojeg se nuklearni arsenali percipiraju kao eventualna zaštita i navodna sigurnost za određenu državu.

Taj argument nije uvjerljiv i apsurdno je tvrditi da zalihe nuklearnog oružja mogu osloboditi svijet, spriječiti invazije i stvoriti mir. Nuklearno oružje nije magični instrument koji nas čuva i koji svojom prisutnošću održava stabilnost u svijetu. Baš naprotiv, napravljeno je od radioaktivnih supstanci kojima je svrha pretvaranje gradova u pepeo, oduzimanje života i onemogućavanje normalne egzistencije. Svako oružje je po svojoj prirodi namijenjeno da se koristi; njegova je svrha ubijanje, ozljeda i uništenje.

Teško je navesti tačne razloge zbog kojih Hladni rat nije prerastao u strahovit sukob. Međutim, jedino za šta smo sigurni jeste to da do danas život na planeti nije bio uništen, ali nije sigurno da će tako i ostati. Sve dok postoji nuklearno oružje, postoje i šanse da ono bude upotrijebljeno, i pogrešno je živjeti u uvjerenju da će njegova upotreba biti spriječena samim njegovim postojanjem. U tim tvrdnjama i navedenim razlozima nema logike.

No, postoji još jedna stvar – države koje posjeduju nuklearno oružje mogu zahvaljujući tome narušiti i ugroziti sigurnost drugih država koje nisu nuklearno naoružane, pa se u tom slučaju mogu započeti ratovi, zatim prekršiti mnogi sporazumi, konvencije i međunarodni dokumenti,

te realizirati određeni ciljevi geopolitike i tome slično. Nažalost, to se sve radi bez bilo kakvih posljedica i sankcija.

No, bez obzira na sredstvo – stvarnu namjeru ili zbog simbolike – to svakako mijenja cjelokupne međunarodno-političke koncepte i ima uticaja na tok izbijanja sukoba ili kriza i dodatno otežava rješavanje globalnih problema.

Nuklearna prijetnja može donekle da popusti i da se naprave određene promjene, ali je put do potpunog nestanka nuklearnog oružja suviše težak. Nuklearni arsenali se možda mogu smanjiti, ali se s druge strane bojnih glava u stanju pripravnosti drži dovoljno da mogu izazvati milione žrtava ukoliko se aktiviraju namjerno, lažnom uzbunom ili nekim drugim povodom.

Postoji samo jedan zaključak, a to je da će opasnost postojati dokle god bude postojalo nuklearno oružje i ostalo oružje za masovno uništenje.

Ne treba zaboraviti ni činjenicu da, sve i kada bi došlo do eliminacije svih arsenala oružja za masovno uništenje, sigurnost čovječanstva ne bi bila sasvim osigurana. Naime, iz sjećanja se ne mogu izbrisati sva znanja o tome kako napraviti nova nuklearna oružja, što znači ako bi se nekada u budućnosti dogodio ozbiljniji sukob između velikih sila, ne bi bilo potrebno mnogo vremena prije nego bi se nuklearni arsenali obnovili, pa bismo se ponovno našli u situaciji sličnoj Hladnom ratu i utrci u naoružavanju (Rotblat, 2006:4).

Štaviše, budući napredak nauke mogao bi rezultirati pronalaskom novih sredstava za masovno uništenje, možda čak moćnijih, možda lakše dostupnih. Mogli bi se razviti potpuno drugačiji mehanizmi, jer kao što nikada ne možemo predvidjeti ishod naučnih istraživanja, tako ne možemo predvidjeti ni destruktivni potencijal vojnih primjena. Jedino što sa sigurnošću možemo tvrditi jeste činjenica da je opasnost itekako stvarna i da je svakim danom sve više ostvarljiva i bliža svima nama.

Posljedice upotrebe nuklearnog naoružanja su devastirajuće po čitavu planetu i treba svi da budu svjesni čemu bi vodila upotreba nuklearnog oružja od bilo koje od strana koje ga posjeduju.

Svaki nuklearni rat, kakvih god razmjera bio, katastrofalan je za pogođena područja. Međutim, ono što je zabrinjavajuće nije šteta koju može izazvati jedna eksplozija, već to što nuklearno oružje olakšava izazivanje razaranja ogromnih razmjera. Uz samo jednu naredbu za lansiranje, određena država može nanijeti višestruko više štete nego što se dogodila tokom nekih većih ratova, i to bez slanja ijednog vojnika u ciljano područje. Masovno uništavanje je moguće odavno, ali nikada nije bilo tako lako.

Stoga, da bismo zaštitili i zagarantovali budućnost čovječanstva, moramo eliminirati ne samo sve instrumente i sredstva za vođenje rata, već i sam koncept rata, tj. ne razmišljati o ratu i sukobima kao o nečemu neizbježnom u ljudskoj egzistenciji. Sve dok se sukobi budu rješavali pribjegavanjem vojnim konfrontacijama, postojat će i opasnost da rat koji započne čak i zbog lokalnog sukoba eskalira u globalni rat u kojem će se posegnuti za oružjem za masovno uništenje. Ratovanje i agresivnost nisu u našim genima, ljudi nisu bića zla, i što prije moramo shvatiti uzaludnost rata i promijeniti ovaj način razmišljanja koji sigurnost za sopstvenu državu drugima predstavlja agoniju, nemir i nesigurnost.

Osim svega navedenog, jako je važno naglasiti da ne treba težiti miru shvaćenom kao stanju bez osjećaja straha, panike, zastrašivanja ili terorizma, nego mir nužno treba percipirati kao stanje u kojem prevladavaju sigurnost, solidarnost, najpozitivnije emocije, tolerancija i zajednički rad svih aktera društva i društvene zajednice na što boljoj i perspektivnijoj budućnosti.

Dakle, ne radi ne samo o (ne)ugroženosti, nego i o iskrenom ulaganju i borbi da se prethodno spomenuto stanje unaprijedi i konstantno održava. A u stvaranju i održavanju mira, saradnje i integracije, moraju učestvovati svi akteri društva, uključujući i političke aktere.

Lisica (2021: 9) naglašava da "nasilje prouzročeno konvencionalnim i nekonvencionalnim oružjima postaje jedno od najvažnijih humanitarnih pitanja". Takav humanitarni imperativ koji podrazumijeva ublažavanje patnje, zaštitu života u svakom smislu i osiguranje dostojanstva čovjeka mora da bude glavni fokus svih međunarodnih i regionalnih organizacija, vlada zemalja i civilnog društva.

Dio svjetskih zaliha nuklearnog oružja je uvijek u stanju pripravnosti, što znači da onaj ko je zadužen za njih ima samo nekoliko minuta da "reaguje" ukoliko se ispostavi da je signal koji ukazuje na napad stvaran.

Jasno je da je put do potpunog nuklearnog razoružanja jako dug, jer postoje države koje snažno vjeruju u korisnost ovog oružja, zaboravljajući ili zanemarujući njegove strašne učinke.

Najvažniji pojedinačni korak u smanjenju opasnosti od katastrofe bio bi da se svo oružje isključi iz stanja pripravnosti, a kao krajnji korak potpunog uklanjanja nuklearnog oružja je nešto što je neophodno, jer to pripada budućnosti.

Na kraju, moramo shvatiti da je spas u međupovezanosti. Zemlja je zajedničko dobro i ne možemo pričati o zajedničkoj budućnosti ako ne razumijemo tu suštinu. Nedostaje nam povjerenja, saradnje, jednakosti i rada na koristi za sve nas.

Da li se naš svijet bazira na kulturi mira ili na kulturi nasilja?

Decenijama i stotinama godina svi žude za svijetom mira i svijetom pravednosti. Ali kako možemo uopšte govoriti o kulturi mira ako je taj mir zasnovan na sijanju straha oružjem za masovno uništenje?

Nuklearno oružje ne može da bude prihvatljiv instrument za održavanje mira u svijetu. Moral i moralno postupanje su u samoj osnovi nuklearnog pitanja. Nuklearno oružje samo po sebi nije moralno – njegovo djelovanje pogađa i vojsku i civile, i agresore i nevine, i one koji sada žive, ali utiče i na generacije koje još uvijek nisu rođene.

Na koncu, posljedice njegovog djelovanja mogu da dovedu ljudsku vrstu do samog kraja i propasti – to je jedina realnost nuklearnog oružja; i nuklearni rat za razliku od svih ostalih ratova može uništiti čitavu civilizaciju i sve uvjete za život na planeti.

3. Nuklearne okolnosti i vizije nakon Drugog svjetskog rata

Možemo reći da je nasilje jedan od temeljnih elemenata prošlosti, jer je većina značajnijih događaja u historiji bila manje ili više praćena nasiljem – i kada se govori o brojnim ratovima, ubistvima, genocidima, ali i o mnogim drugim sličnim zločinima. Tako stvoren društveni kontekst sa nesigurnim životnim prostorom naveo je mnoge stručnjake i naučnike da ustanu, daju odgovor na to stanje i urade nešto po tom pitanju.

Posebno ću se bazirati na burno razdoblje koje je započelo poslije Drugog svjetskog rata - čiji završetak nije donio nikakav mir, niti sigurnost smanjenjem vojnih potencijala i oružja.

Naime, konačni kraj Drugog svjetskog rata su obilježili sukobi između Istoka i Zapada, a posebno nuklearni napadi na japanske gradove Hirošimu i Nagasaki, kao i prva nuklearna eksplozija, tačnije test američke nuklearne bombe u blizini Alamogorda u Novom Meksiku 1945. godine.

Shodno tome, bile su potpuno opravdane tadašnje kataklizmične prognoze dodatno pojačane strahom i od postojanja atomskog oružja koje bi za tren moglo dovesti do potpunog nestanka života. Umjesto oslobođenja svijeta i koraka naprijed u boljitku za cijelo čovječanstvo, došlo je do jednog novog perioda – nuklearnog, odnosno atomskog perioda.

Utrka u naoružavanju je započela sa prvim nuklearnim testiranjem Sovjetskog Saveza 1949. godine, nakon čega se pridružila i Velika Britanija testom svoje prve nuklearne bombe 1952. godine, zatim Francuska 1960. godine, i u konačnici Kina 1964. godine.

Dakle, stanje nakon Drugog svjetskog rata je bilo u znaku utrke u naoružavanju i u znaku Hladnog rata, što je iziskivalo raznorazne pregovore i mehanizme kojima bi se ograničila ili u potpunosti zabranila upotreba određenog oružja (Lisica, 2021: 48).

Jedan od najvećih pokretača razvoja mirovnih studija u tom periodu tiče se neuspjeha društvenih i međunarodnih pokreta u sprječavanju izbijanja dva svjetska rata, ali i nuklearna utrka Istoka i Zapada koja je mogla prerasti u katastrofalni nuklearni rat (Ćurak i Turčalo, 2013: 54). Slično napominje i Topić (2008: 17) kada piše da su se poslije Drugog svjetskog rata pojavile "moralne i strateške dileme s razvojem nuklearnog oružja koje su krajem pedesetih godina podstakle opštu antinuklearnu kampanju".

Upravo je razdoblje nakon Drugog svjetskog rata donijelo ideje da se tom stanju konačno treba stati u kraj i suprotstaviti mu se svim raspoloživim snagama.

Međunarodne reakcije su prvenstveno za cilj imale okončanje utrke u naoružanju i ublažavanje zategnutih odnosa između američkog zapadnog kapitalističkog bloka i sovjetskog komunističkog bloka.

Proliferacija nuklearnog oružja je već duže vrijeme ozbiljan problem, a ovo pitanje je u vrijeme prethodno spomenutog Hladnog rata bilo ograničeno na svega nekoliko zemalja, pa su sve rasprave bile usredotočene na potencijalnu upotrebu tog oružja od strane te dvije velesile.

Zaoštrene odnose između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza od druge polovine četrdesetih do samog kraja osamdesetih, tj. početkom devedesetih godina prošlog stoljeća obilježila je utrka u naoružavanju i pokušajima da se nametne određeni sistem i određena ideologija. Srećom, ta višedecenijska tenzija nije rezultirala direktnim sukobom ili nuklearnim ratom uprkos animozitetu između Istočnog i Zapadnog bloka.

Collins (2010: 31) pojašnjava da se Hladni rat može prikazati i kao "bipolarna distribucija moći dvije države" koje su imale znatno više moći i autonomije od svih ostalih. To znači da su dvije države, tj. dvije supersile bile toliko moćne da su dominirale cijelim tadašnjim sistemom. Međutim, one su se istovremeno takmičile i na neki način stvarale jedna drugoj ravnotežu, pa se ne može reći da su bile sasvim slobodne i sigurne – itekako je bila prisutna borba za "saveznike, ekonomske i tehnološke prednosti, napredak u vojnoj moći, kontroli strateških područja" i svi ti aspekti su mogli samo dodatno pojačati osjećaje nesigurnosti.

Međutim, nakon završetka Hladnog rata, prijetnje od proliferacije nuklearnog oružja su značajno porasle – mnoge države su željele doći u posjed oružja za masovno uništenje iz više razloga - zbog zaštite vlastite sigurnosti, opstanka, povećanja svog uticaja i slično (Klasan, 2012).

Međutim, kada se posjedovanje i testiranje nuklearnog oružja opravdava navodno jednim od ključnih faktora za "sigurnost" države, smatram da to nije nikakvo opravdanje, niti valjan argument. Naime, ako vojno i ekonomski najjačim državama treba nuklearno oružje za njihovu sigurnost, šta je onda sa onim zemljama koje nisu ni približno toliko moćne i koje su nesigurne i nezaštićene u pravom smislu te riječi? Takva nuklearna politika može da vodi jedino katastrofi i apsolutno ne donosi ništa pozitivno općem dobru.

Pored toga, autori Ricking i Šubić (2013) pišu da je posjedovanje nuklearnog oružja povezano, također, i sa pitanjem ugleda i vrstom političkog režima. Najprostije rečeno, da se stanovništvu određene države sa ponosom može reći da su i oni postali "atomska sila". Posjedovanje nuklearnog oružja generirano je idejom o državi kao "važnom igraču" na svjetskoj pozornici i u tom kontekstu se nuklearnom oružju pridaju posebna značenja koja se moraju ojačati i održati kako bi se zadržao identitet zemlje.

Ako se prisjetimo nekih značajnijih globalnih događaja, u svijetu je zabrinutost naročito rasla raznim napadima, među kojima je jedan od najpoznatijih teroristički napad koji se dogodio 11. septembra 2001. godine, što je dovelo do još veće globalne strepnje i stavljanja u centar sigurnosnih politika (Klasan, 2012: 129).

Taj dan terorističkog napada na Sjedinjene Američke Države može se smatrati jednom prekretnicom i početkom nekog novog svijeta i novog vremena. Došlo je do velikih promjena u sigurnosnim mjerama, vojnim intervencijama, vojnim moćima i idejama koje su svakim danom sve više produbljivale globalnu agoniju i nesigurnost zbog borbe protiv terorizma.

Ako se kratko osvrnemo i na nuklearno bombardovanje japanskih gradova Hirošime i Nagasakija od strane Sjedinjenih Američkih Država, prije 77 godina - pred kraj Drugog svjetskog rata, gdje je život izgubilo otprilike 200 000 ljudi, možemo reći da je to bio ozbiljan nagovještaj opasnosti za čovječanstvo koje je proizašlo iz samog postojanja nuklearnog oružja. Atomske bombe su uništile ta dva grada usljed pokazivanja moći nuklearnog naoružanja i utvrđivanja dominacije.

Iako su to do sada jedini napadi atomskim bombama na gradove, mnoge države i dalje posjeduju nuklearno oružje, među kojima prednjače Sjedinjene Američke Države, Rusija, Kina, Francuska, Sjeverna Koreja, Indija, Pakistan, Velika Britanija i druge (Cotta Ramusino, 2020). Posljedice napada na Hirošimu i Nagasaki su samo podsjetnik da rizici nuklearnog oružja nisu dio prošlosti, naprotiv – to oružje i dalje predstavlja veliku prijetnju po cijeli svijet.

I Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (NPT) potpisan 1968. godine, a koji je stupio na snagu 1970. godine, težio je sprječavanju širenja nuklearnog oružja i promociji razoružanja. Ovim ugovorom su uvedene dvije kategorije država – nuklearne države i nenuklearne države. Nenuklearne države potpisnice su obećale da neće razvijati nuklearno oružje, a nuklearne države su se obvezale da neće ni na koji način davati nuklearno oružje, tj. nuklearnu tehnologiju drugim državama. Ratificiralo ga je 191 država, čak i nuklearne sile – Amerika, Rusija, Velika Britanija i Kina, s tim što je njima dopušteno da posjeduju nuklearno naoružanje, jer su proizvodile i testirale nuklearne bombe i prije stupanja na snagu navedenog sporazuma. Međutim, iako ove zemlje posjeduju nuklearno oružje, na temelju sporazuma moraju da smanje njegovu količinu i ne smiju zauvijek da ga čuvaju (BBC, 2020; Lisica, 2021: 145).

Napore usmjerene na neširenje i potpunu eliminaciju nuklearnog oružja podržavaju i Ujedinjeni narodi. Procesi razoružanja su itekako bliski sigurnosnim pitanjima koji predstavljaju jedan od fokusa djelovanja UN-a, a sam način vođenja njihovih mirovnih operacija je promijenjen Hladnim ratom i svemu onome što se događalo nakon njegovog završetka.

Naime, došlo je do transformacije vođenja mirovnih operacija, ali i do promjene u broju mirovnih misija. Primjerice, po navodima Lisice (2021: 164, prema Hill, 2005: 3), "između 1988. i 1994. godine Ujedinjeni narodi su započeli 16 novih mirovnih operacija što je više od broja mirovnih operacija ustanovljenih u 40 godina prije toga (14 operacija)³".

Osnivanjem UN-a obnovljeno je međunarodno zanimanje za globalno razoružanje. Prvenstveno, opća skupština UN-a, donijela je 1946. godine prvu rezoluciju o razoružanju (usvojenu jednoglasno) kojom se pozvalo na eliminaciju nuklearnog oružja i istakla potreba za smanjenjem naoružanja, posebno onoga za masovno uništenje. Tada je svijet bio polariziran ideološkom borbom između Istočnog i Zapadnog bloka.

Dalje, u okviru UN-a bile su osnovane i Komisija za atomsku energiju 1946. godine i Komisija za klasično naoružanje 1947. godine, koje su 1952. godine spojene u Komisiju za razoružanje (United Nations Disarmament Commission/UNDC).

Pod okriljem UN-a od 1956. godine djeluje Međunarodna agencija za atomsku energiju, zadužena i za sprječavanje upotrebe te energije u ratne svrhe. Međunarodna agencija za atomsku energiju koja se razvijala kroz vrijeme nakon Drugog svjetskog rata je institucija koja za Ujedinjene nacije drži nuklearne programe pod kontrolom, odnosno sve države članice imaju obavezu putem ugovora da je izvještavaju o svim aktivnostima koje one provode.

U okolnostima blokovske politike, Komisija za razoružanje nije bila učinkovita, jer su sastanci bili povremeni. Od 1979. godine održava se Konferencija o razoružanju; 1980. godine UN je osnovao i Institut za proučavanje razoružanja (United Nations Institute for Disarmament Research/UNIDR), a od 1982. godine imao je i zaseban odjel za pitanja razoružanja, koji je više puta (1992., 1997., i 1998. godine) bio reorganiziran i preimenovan, a 2007. godine iz njega je nastao Ured za poslove razoružanja (United Nations Office for Disarmament Affairs/UNODA) (Hrvatska enciklopedija, 2022).

³ Osnove karakteristike savremenih mirovnih operacija se mogu sažeti na ovaj način:

1) Mirovne operacije vođene između 1945. i 1990. godine nisu dovodile u pitanje suverenost država, dok je to danas ograničeno zahtjevom za ljudskim pravima i dobrim upravljanjem. To znači da se zbog eventualnog ugrožavanja ljudskih prava i ljudskih vrijednosti odmetnute države oslobode suverenosti, a onda to podrazumijeva multilateralni koncept uz uključivanje međunarodnih organizacija i drugih aktera;

2) Nakon Hladnog rata, mirovne operacije više nisu bile ograničene na "male mirovne snage promatračkog kataktera", jer je došlo do značajne promjene njihovog karaktera po obimu snaga, opremljenosti, vremenskog trajanja i mandata koji omogućuje nametanje mira, zaštitu stanovništva i same sebe;

3) Brojni akteri kao što su regionalne i međunarodne organizacije, države i drugi, zainteresovani su za sudjelovanje u mirovnim operacijama, na šta ih potiču visoka načela, vrijednosti, međunarodna sigurnost i pravda, ili neki drugi slični interesi; i

4) Postoji čitav spektar učešća i miješanja snaga u savremenim mirovnim operacijama, a njihovo težište je zaštita civila u oružanim sukobima i konfliktima koje uključuje i upotrebu mjera prinude u cilju podrške mirovnim sporazumima (Lisica, 2021: 165, prema Williams, 2012: 513).

Jasno da nije lako istrajati onima koji svojim aktivizmom nastoje postići eliminaciju nuklearnog oružja i otklanjanje rizika.

Međutim, uprkos toj teškoj i neizvjesnoj borbi, smatram da ne smijemo imati drugu inicijativu osim da na sve načine podržavamo prijedloge, akcije, strategije i svijest protiv posjedovanja i mogućeg korištenja nuklearnog oružja.

Potrebni su nam novi pristupi kojima bismo i sljedećim generacijama dali dobar primjer za zauzimanje odlučnog stava za mir. Dužni smo i našim precima, ali i svim generacijama koje tek dolaze – dugujemo odanost čovječanstvu, to je naša najveća dužnost.

Sve dok ne promijenimo način razmišljanja o nuklearnom oružju, ovi razorni instrumenti nikada neće biti ukinuti. Mi, obični ljudi, moramo biti svjesniji posljedica – na kraju krajeva, mi ćemo biti pogođeni i neophodno je da igramo aktivnu ulogu u procesima donošenja odluka. Zato je imperativ da edukatori o nuklearnom razoružanju što više potiču učešće građana podučavanjem o efektima upotrebe nuklearnog oružja.

Hiljadama godina unazad, ljudi su uspostavili i razvili veliku civilizaciju, bogate i raznovrsne kulture, stvorili su ogromna blaga u umjetnosti, književnosti i nauci. Zaista je ironija da su sva dostignuća čovječanstva obezbijedila i sredstvo samouništenja, i da postoje društveni sistemi spremni da razmišljaju o nečemu takvom.

Analizirajući sadašnje stanje, neosporno je da bi nuklearni rat danas za sobom ostavio mnogo razornije posljedice nego 1945. godine – i po pitanju ljudskih patnji, i razvoja, i globalnih i teških posljedica po zajednicu i okolinu. Sada su u pitanju totalno nove strategije ratovanja i uništavanja koja zahvaljujući korištenju tehnologije i nauke nisu slična nijednoj drugoj koncepciji ratovanja kroz historiju. Symonds (2015) je također utvrdio da će se i "sam rat i tehnologije osmišljene za ratovanje mijenjati zapanjujućom brzinom".

Zgodić (2017: 11) posebno upozorava na činjenicu da se najveća promjena i priroda ratova tiče dominirajućih žrtava – tj. da je zbog visokorazvijenog oružja koje uništava mnogo efikasnije, većina smrtnih slučajeva na strani civila. Ovaj autor također ističe da ljudskom rodu rat nije potreban, premda se sada nalazimo u poziciji u kojoj svijet nije u ozračju mira, i da ga je možda sada čak i najteže postići.

Zato on konstantno izražava stav da je na strani onih naučnika koji služe miru, koji su svjesni svoje odgovornosti, svoje uloge i koji svojim znanjem mogu i moraju doprinositi razvojnim procesima i miru.

Dakle, mogućnost pobjede mira nad kulturom nasilja i rata ne treba isključivati – mir je moguć uz odgovorno i etičko postupanje naučnika koji nisu potpali pod uticaj militarističkih,

rasističkih i sličnih paradigmi i koji, shodno tome, odbacuju nasilje kao generator prošlosti, ali i sadašnjosti i budućnosti⁴.

Razlog zbog kojeg moguće korištenje nuklearnog oružja i konstantna prijetnja potpunom destrukcijom izaziva toliko pažnje i panike, jeste u tome što naprosto više ne postoje granice njegovog dejstva, broj potencijalnih žrtava je ogroman, posljedice se osjećaju dugo nakon rata (zdravstveno, psihički, ekonomski, okolinski, gospodarski), a neka reakcija, kontrola ili odgovor na te prijetnje ili napad su nemogući. Bilo kakva reakcija i djelovanje bi bilo vjerovatno nedovoljno i uzaludno, a stepen uništenja koje bi nuklearno oružje prouzrokovalo ne možemo ni zamisliti.

Zato svi naučnici moraju biti potpuno svjesni svoje uloge i ponašati se razumno i odgovorno u ovo vrijeme kada nauka igra tako moćnu ulogu u opstanku ljudi i društava, i kada sudbina cijelog čovječanstva može ovisiti upravo o rezultatima naučnog istraživanja i svrhe u koju će oni biti upotrijebljeni.

⁴ Istu stvar je rekao Joseph Rotblat primajući Nobelovu nagradu za mir 1995. godine kada je naglasio da nauka i istraživanje treba da služe cilju mira. Istakao je i da to da je nauka u njegovom umu uvijek bila povezana sa dobrobitima za ljude i u skladu sa čovječanstvom. Tada nije ni zamišljao da će drugu polovinu svog života potrošiti na napore da se otkloni smrtna opasnost za čovječanstvo koju je stvorila upravo nauka.

Sva dostignuća nauke i tehnologije su odjednom postala zlo i nauka se poistovjetila sa smrću i sa uništenjem (aludirajući pri tome na nuklearne arsenale i upotrebu atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki).

Tome su doprinijeli i naučnici, jer su imali značajnu ulogu u održavanju trke u nuklearnom naoružanju tokom četiri decenije Hladnog rata (Nobel Prize organisation, 1995).

4. Nastanak antinuklearnog Pagvoš pokreta

Pokret Pagvoš nastao je kao izraz svjesnosti da naučnici imaju obavezu i odgovornost da pruže pomoć u rješavanju potencijalnih negativnih posljedica naučnih pronalazaka i ostalih pojava po život i zdravlje svih ljudi (Topić, 2008: 18). Možemo reći da je sam nastanak ovog mirovnog pokreta (kao i ostalih) bila neka vrsta odgovora na uočene okolnosti nakon završetka Drugog svjetskog rata koja se odnosila na neuspješni međunarodni nadzor stvorenog nuklearnog oružja kojim je rat i okončan.

Poslije toga je svijet bio preplašen i uznemiren atomskim bombama, pa se shodno tome moralo raditi na potpunom razoružanju zbog sigurnosnih rizika⁵ i sigurnosnih izazova⁶.

Mirovni pokreti su stvarali ogroman pritisak i radilo se na ispunjenju tog hitnog cilja, međutim vremenom je trka u naoružavanju sve više rasla.

4.1. Russell-Einstein manifest

Inicijativa za organizovanje Pagvoš pokreta potekla je od engleskog filozofa i matematičara Bertranda Russella 1955. godine kada su odnosi između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza bili zategnuti i kada su nagovještavali moguću globalnu katastrofu. Tako stvorena klima straha, nepovjerenja i neizvjesnosti bila je znak i za sve znanstvenike koji su na neki način nosili dio te odgovornosti zbog učešća u proizvodnji sredstava za masovno uništenje kroz naučna djelovanja i dostignuća (Topić, 2008: 18).

Iz tih razloga je Russell pisao tadašnjem najvećem naučniku Albertu Einsteinu sa prijedlogom sazivanja konferencije uglednih svjetskih znanstvenika čiji bi primarni cilj bio isključivo bavljenje problemom sigurnosti svih ljudi i društava u cjelini. Nakon pozitivnog odgovora i prikupljenih još devet dodatnih potpisa od strane ostalih naučnika iz šest zemalja, u julu 1955.

⁵ Sigurnosni rizici su produkt ljudskog djelovanja sa namjerno izazvanim prijetnjama, a njihovi nositelji imaju sposobnost za akcije sa "potencijalno štetnim ishodima kojima se ugrožavaju ljudi, imovina i društvo u cjelini". Ovi rizici su "identificirani, analizirani i ugrađeni u politiku sigurnosti, doktrinu i strategiju (nacionalne) sigurnosti" (Lisica, 2011b: 45).

⁶ Sigurnosni izazov se može shvatiti kao "suočavanje sa prijetnjama i opasnostima, tj. upravljanje neizvjesnostima, a samim tim i sa rizicima". To znači da su sigurnosni izazovi "izvori sigurnosnih rizika", jer "posjeduju potencijal za proizvođenje štete, ali sa neizvjesnom prognozom za razinu izloženosti nekoj opasnosti i vjerojatnost nastanka štete" (Lisica, 2011b: 16).

godine nastao je čuveni Russell-Einstein manifest⁷, da bi Prva Pagvaška konferencija od strane poljskog fizičara Josepha Rotblata i Bertranda Russella bila osnovana dvije godine kasnije, 1957. godine u mjestu Pagwash (po čemu je pokret i nazvan) u Kanadi - pokrajina Nova Škotska (Supek, 2006; Duarte, Cotta Ramusino, Miller i Lotfian, 2020).

Zvanični naziv pokreta glasi "The Pugwash Conferences on Science and World Affairs", odnosno "Pagvoš konferencije o nauci i svjetskim problemima".

Prva Konferencija je bila organizovana uz financijsku pomoć Cyrusa Eatona, kanadsko-američkog industrijalca - pod uslovom da ona bude održana u Pagvošu - njegovom rodnom mjestu. Tako je i bilo dogovoreno, pa je ta konferencija označavala nešto manji skup sa dvadesetak učesnika iz deset zemalja Istoka i Zapada, i to je bio prvi sastanak naučnika sa obje strane o posljedicama naučnog napretka i spornih političkih pitanja.

Taj sastanak i rasprava su bili itekako uspješni, jer je donesena odluka da se skupovi sazivaju i u budućnosti, a osnovan je i mali Komitet za nastavak rada (Continuing Committee) da i dalje organizuje takve sastanke (Ćurak i Turčalo, 2013: 95, prema Rotblat, 1982a).

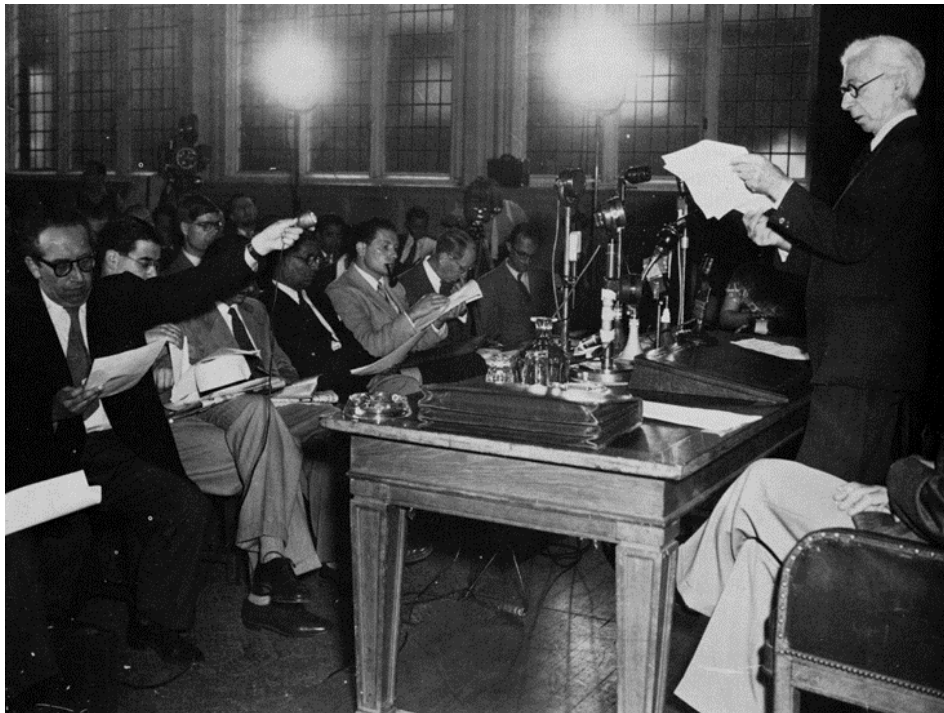
Formiran je i Savjet Pagvoša od 27 članova iz 19 zemalja, a osnovan je i njegov Izvršni komitet sa sjedištem u Londonu i predsjedništvom u Ženevi. Za nacionalne aktivnosti formirane su nacionalne grupe koje rade i neposredno saraduju sa Savjetom Pagvoša (Topić, 2008: 19).

Dakle, dvojica najeminentnijih intelektualaca 20. stoljeća, Albert Einstein i Bertrand Russell, koji su se jasno izjašnjavali "protiv prijetećeg atomskog rata", 1955. godine su uputili apel čovječanstvu, upozorili vlade i javnost da uvide i priznaju ogromnu opasnost povezanu sa postojanjem nuklearnog oružja, te pozvali velike znanstvenike iz cijelog svijeta kako bi se zajedničkim snagama pokušali oduprijeti nadiranju oružja za masovno uništenje.

Upravo je ovaj manifest ukazao da nuklearno oružje predstavlja prijetnju opstanku ljudske vrste i pozvao je na velike napore za rješavanje i obuzdavanje nuklearnih opasnosti i mogućih katastrofa (Slika 1).

⁷ Potpisnici ovog manifesta bili su "većinom nobelovci – njemački fizičar i matematičar Max Born, američki fizičar Percy Williams Bridgman, poljski fizičar Leopold Infeld, francuski fizičar Jean Frederic Joliot-Curie, američki genetičar Hermann Joseph Muller, američki hemičar Linus Pauling, engleski fizičar Cecil Frank Powell, poljski fizičar Joseph Rotblat i japanski teorijski fizičar Hideki Yukawa" (Knapp, 1995: 73).

Slika 1. Bertrand Russell na konferenciji za novinare objavljujući ono što je postalo poznato kao Russell-Einsteinov manifest

Izvor: Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2020.

Time je skrenuta pozornost na jednu specifičnu situaciju i nuđenje jedinog spasonosnog izlaza. Do tada su ratovi uvijek imali preživjele i ostavljali su kakvu-takvu budućnost i kapacitete za oporavak, međutim promjena je bila evidentna - ukazala se strahota totalne propasti života (Supek, 2005: 74; Jung, 1987: 396).

Ta prva Pagvaška konferencija je označavala međunarodnu organizaciju znanstvenika čiji je cilj bio isticanje opasnosti nuklearnog oružja, pozivanje na eliminaciju istog, zagovaranje mirnog rješavanja sukoba, i traženje rješenja za prijetnje globalnoj sigurnosti.

Okupljala je naučnike iz Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i drugih zemalja, i pretendirala da postane najjači most sporazuma u Hladnom ratu (Supek, 2006). Ona općenito predstavlja i jedan od "najpoznatijih udruženih poduhvata naučnika da zajednički sudjeluju u otporu državama koje favoriziraju naoružanje nuklearnim oružjem" (Zgodić, 2017: 303).

Samo dvije rečenice iz manifesta koje glase:

"Govorimo ovom prilikom, ne kao pripadnici ove ili one nacije, kontinenta ili vjeroispovijesti, već kao ljudska bića, pripadnici ljudske vrste, čije je daljnje postojanje pod sumnjom";

I druga: *"Evo, dakle, problem koji vam predstavljamo, oštar i užasan i neizbježan: hoćemo li stati na kraj ljudskom rodu ili će se čovječanstvo odreći rata?"*,

dovoljno ukazuju na to da je Pagvoš pokret od početka nastojao biti mjesto rasprave cijenjenih ličnosti i naučnika, prije svega kao pojedinaca, a ne kao predstavnika nekih organizacija, grupa ili vlada, o načinima smanjenja opasnosti od oružanih sukoba i traženja rješenja za globalne probleme (Rotblat: 2006: 4).

Zbog društvenog položaja mnogih učesnika Pagvoša u njihovim zemljama, uvidi iz diskusija sa konferencija i skupova od početka imaju tendenciju da brže prodru do odgovarajućih nivoa službenog kreiranja politika.

4.2. Opšta načela djelovanja Pagvoš pokreta

Od prvog sastanka i Prve konferencije, Pagvoš pokret teži svijetu bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje kroz razvijanje i podršku relevantnim naučnim politikama usmjerenim na područja u kojima su prisutni nuklearni rizici i rizici od oružja za masovno uništenje. Krajnji cilj je, dakle, povećanje opće sigurnosti i promocija politika okrenutih ka stabilnijoj budućnosti.

Na prvom sastanku u Londonu, u decembru 1957. godine, Komitet je odlučio da će ciljevi i aktivnosti Pagvoša biti vezani za manje neslužbene sastanke koji mogu da privuku naučnike koji bi imali uticaj na svoje vlade.

Kroz svoj razvoj i uticaj, Pagvoš je naglašavao nekoliko bitnih načela, a to su:

- 1) sudjelovanje uglednih znanstvenika kao pojedinaca;
- 2) znanstvene rasprave bez prisutnosti medija zbog veće slobode u iznošenju prijedloga i ideja;
- 3) uvažavanje i razmatranje prijedloga Pagvoš pokreta u zemljama na koje se oni odnose (Knapp, 1995: 72).

Međutim, gledajući sa pozitivne strane, najgori strahovi Russella i Einsteina nikada se nisu ostvarili. Nuklearno oružje nije bilo ponovno korišteno u nekom ratu nakon užasa iz Hirošime i Nagasakija, pa je ljudska vrsta na neki način "pošteđena" slične katastrofe nuklearnog razaranja velikih razmjera; što, naravno, ne znači da se nekada u budućnosti isti ili još gori scenarij neće ponoviti.

Osim toga, decenije nakon spomenutog manifesta bile su obilježene mnogim pozitivnim pokazateljima. Trend ka sve većem gomilanju nuklearnog oružja je prestajao, i dok se ukupan

broj operativnog nuklearnog oružja dramatično povećavao nakon 1955. godine, u to novije vrijeme se značajno smanjivao.

Nuklearna testiranja su prvobitno bila ograničena, a zatim potpuno odbačena i zaustavljena. Atmosferska testiranja su zabranjena 1963. godine, a nuklearna testiranja općenito nisu se dogodila nakon 1998. godine, sa izuzetkom Sjeverne Koreje.

Jasno je da se Prva konferencija Pagvoša afirmirala prvenstveno kao "djelotvoran kanal za komuniciranje među znanstvenicima Istoka i Zapada o najvažnijem općem problemu" – problemu vezanom za nuklearno oružje i opasnostima koje ono može prouzrokovati, a kasnije je to postao "autoritativan skup znanstvenika koji na znanstven način prilazi i drugim krupnijim, ozbiljnim svjetskim problemima".

Vremenom je, pored nuklearnog oružja, u fokus razmatranja došlo biološko i hemijsko oružje, zatim i problemi ekonomskog i znanstvenog razvoja "trećeg svijeta", kao i ekološki problemi (Knapp, 1995: 72). To znači da program Pagvoša obuhvata i neka druga kritična pitanja kao što su klimatske promjene, opterećenja i neravnoteže u životnoj sredini, nedostatak resursa, njihova nejednaka raspodjela i generalno nejednak pristup, što može izazvati netrepeljivost, ogorčenost, neprijateljstvo i nasilje među državama i narodima širom svijeta.

Svi ciljevi Pagvoš pokreta se ostvaruju kroz debate, diskusije i kolaborativne analize - u atmosferi nepristrasnosti i poštovanja - na konferencijama, u specijalizovanim radionicama i studijskim grupama, i kroz posebne projekte koje provode mali timovi ili pojedinci na dobro definisane teme. Rezultirajuće ideje i prijedlozi se saopštavaju donosiocima odluka i široj javnosti putem Pugwash web stranice i publikacija, otvorenih pisama čelnicima vlada Pugwash rukovodstva, konferencija za novinare i, prije svega, iz ličnih interakcija pojedinačnih sudionika Pagvoša sa političkim liderima i kreatorima mišljenja (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2021).

Misija Pagvoš pokreta i njegovih konferencija o nauci i svjetskim poslovima bila je da se donese znanstveni uvid i racionalan pristup koji će uticati na katastrofalnu prijetnju koju čovječanstvu predstavlja nuklearno i drugo oružje za masovno uništenje.

Kao priznanje za višedecenijski rad i misiju da se umanja uloga nuklearnog oružja u međunarodnoj politici i, dugoročno gledano, da se eliminira takvo oružje za opću dobrobit, Pagvoš pokret i njegov suosnivač, Joseph Rotblat, dobitnici su Nobelove nagrade za mir 1995. godine (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2021).

Ta dodjela Nobelove nagrade za mir Rotblatu i Pagvošu treba i mora da služi kao jedno ohrabrenje za sve lidere da što više intenziviraju svoje napore u oslobođenju svijeta od nepotrebnog nuklearnog oružja.

Svi smo odgovorni i treba da osiguramo da donosioci odluka konačno shvate da nuklearnom oružju nema mjesta u ovom svijetu kojeg želimo sačuvati i za nas, ali i za buduće generacije. Traženje mirnih rješenja za sve međunarodne sukobe može biti potpomognuto javnim skupovima, organizacijama izgradnje mira i njihovim brojnim programima, promovisanjem vrijednosti mira, promjenom svijesti, umreženošću organizacija i koalicija sa društvenim grupama.

Uistinu, neće biti lako istrajati u tome, ali otvoreni dijalozi, usaglašavanje jedinstvene platforme, uspostavljanje regionalnih dimenzija i aktivnija saradnja zasigurno mogu dati jako dobre rezultate.

4.3. Studentska Pagvoš organizacija

Studentski Pagvoš ili Studentska Pagvoš organizacija je naziv za studentsku organizaciju namijenjenu "širenju međugeneracijske svijesti o interdisciplinarnim pitanjima u vezi sa etičkim i društvenim dimenzijama naučnog i tehnološkog donošenja odluka".

Osnovana je 1979. godine kao "nepristrasna, neprofitabilna studentska organizacija, začeta u duhu Pagvoš konferencija o nauci i svjetskim poslovima". Usmjeren je na sprječavanje sukoba i postizanje miroljubivosti u koegzistenciji naroda i država, a članove ovog studentskog pokreta čine studenti iz Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Bugarske, Velike Britanije, Njemačke i drugih zemalja, koji preko zajedničkog rada i koordinacije iskazuju brigu za učinke nauke i tehnologije na društvo i svakodnevnicu svih ljudi.

Njihov primarni zadatak je baziran na podizanje društvene svijesti o moralnim i etičkim odgovornostima za razrješavanje svjetskih problema nastalih isprepletenošću tehnologije i nauke. Studenti inovacijama, razmišljanjima, razmjenom ideja i perspektiva nastoje nadmašiti sve granice, ali bez dodira sa bilo kakvim drugim grupama (Ćurak i Turčalo, 2013: 292).

U suštini, oni samo prenose načela Pagvoš pokreta kroz promociju diskusija, obrazovanja i aktivizma o etičkim pitanjima u nauci i tehnologiji, tj. pružanje okvira u kojem je donošenje etičkih izbora sastavni dio posla koji obavljaju kao studenti, a kasnije i kao profesionalci.

Ova organizacija kao dopuna Pagvoš pokreta organizaciono je odvojena od Pagvoš konferencija i aktivnosti samog pokreta, ali ipak kao globalna mreža nacionalnih grupa sa svojim vlastitim programima i ciljevima pomaže upoznati studente i mlađe naučnike sa principima i ciljevima Pagvoša.

Poruka koju svojim zalaganjem šalje studentska organizacija je sasvim jasna. Čini se da svijet bez nuklearnog oružje postaje vrlo daleka perspektiva i stoga smo dužni zagovarati nenasilje, jer jedino udruživanjem i solidarnošću možemo zaustaviti ovu pošast i vratiti se izgradnji boljeg, mirnijeg svijeta punog povjerenja za sve. Napori da se spriječi širenje nuklearnog oružja zahtijevaju stalnu pozornost i održavanje.

Države su na međunarodnoj razini ozbiljno narušile norme teritorijalne cjelovitosti, multilateralizma, kontrole naoružanja i humanitarnog prava. Ne možemo dozvoliti da nuklearno oružje kojim raspolaže nekolicina država ugrozi sav život na našoj planeti.

Odnosi između velikih svjetskih sila dodatno su se pogoršali u vrijeme kada se čovječanstvo i planeta suočavaju sa nizom dubokih i gorućih zajedničkih izazova koji se mogu riješiti isključivo međunarodnom suradnjom.

5. Uspjesi Pagvoš pokreta

Najznačajnije uspjehe pokret Pagvoš je postigao u najkritičnijim godinama Hladnog rata - godinama berlinske krize, kubanske krize, invazije na Čehoslovačku i rata u Vijetnamu⁸.

U tako lošim uvjetima način rada Pagvaškog pokreta se pokazao naročito korisnim ostvarivši jako dobre rezultate (Knapp, 1995: 75).

Tokom vrhunca Hladnog rata postojalo je nekoliko službenih kanala između Sovjetskog Saveza (Istoka) i Sjedinjenih Američkih Država (Zapada) i Pagvoš je značajno pomogao u stvaranju nezvaničnih linija komunikacije među naučnicima i kreatorima politika. Tako vođene rasprave i diskusije na sastancima ovog pokreta, čak i po nekoliko godina, vodile su ka stvaranju nekolicine izuzetno bitnih međunarodnih sporazuma, među kojima su:

- 1) Sporazum o djelomičnoj zabrani pokusnih nuklearnih eksplozija (*Partial Test Ban Treaty*) iz 1963. godine; zatim
 - 2) već spomenuti Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (*Nuclear Nonproliferation Treaty*) iz 1968. godine;
 - 3) Ugovor o zabrani antibalističkih raketa (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) iz 1972. godine; te
 - 4) Konvencija o biološkim oružjima (*Biological Weapons Convention*) iz 1972. godine,
- a pagvaške grupe su godinama radile i na pripremi zabrane proizvodnje hemijskog oružja (Knapp, 1995: 75).

Konkretnije, tokom spremanja Ugovora o zabrani nuklearnih pokusnih eksplozija, Pagvoš pokret je dao veliki doprinos "predlaganjem i razmatranjem mjera verifikacije i inspekcije koje bi pratile Ugovor". Kada je u pitanju Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, diskusije su bile vođene deceniju unazad, a pripremanjem Ugovora o zabrani antibalističkih raketa zapadni znanstvenici u Pagvoš pokretu su dali ogroman doprinos time što su "uspjeli razjasniti svojim

⁸ Godine 1962. izazvana je strahovita napetost i jedna od najvećih globalnih kriza pokušajem Sovjetskog Saveza da postavi nuklearne rakete, odnosno raketni sistem i projekte na Kubi. Ta raketna kriza je okončana dogovorom da se postavljene rakete povuku, a da Sjedinjene Američke Države obećaju da neće okupirati Kubu, i povuku rakete iz Turske koje su i bile prvobitni razlog postavljanja raketa na Kubi.

Stanje u Njemačkoj i Berlinu nakon završetka Drugog svjetskog rata nije bilo nimalo povoljno, pa su 1948., 1949. i 1961. godine bile u znaku Sovjetske blokade Zapadnog Berlina i gradnje Berlinskog zida između Istočnog i Zapadnog bloka, tj. Sovjetskog bloka i Zapada.

Vijetnamski rat i antagonizmi između Sjevernog komunističkog i Južnog Vijetnama, uz uključivanje Sjedinjenih Američkih Država kao podrške Južnom Vijetnamu, također je izazivalo povode za sukobe i agoniju koja je trajala od sredine pedesetih, pa sve do 1975. godine. Od napada na američke ratne brodove, zatim američke neuspješne pomoći i povlačenja, kraj Vijetnamskog rata je rezultirao pobjedom komunizma i ujedinjenja "oba" Vijetnama pod istom vlašću.

Invazijom na Čehoslovačku - intervencijom Sovjetskog Saveza protiv demokratskih reformi 1968. godine stvorena je još jedna tenzija u sklopu Hladnog rata između pokušaja reformizma i sovjetske armije koja je ugušila iste.

sovjetskim kolegama da antibalističke rakete nisu odbrambeno oružje, nego da vode u opasno narušavanje postojeće ravnoteže - ravnoteže koja se temelji na takvom odnosu napadnog i odbrambenog oružja da bi napadnuta strana mogla napadaču nanijeti neprihvatljiva razaranja". Tako bi antibalističke rakete mogle "omogućiti prvi udar bez neprihvatljivih posljedica za napadača", i kada su u prvom redu sovjetski znanstvenici, a kasnije i ostale odgovorne ličnosti Sovjetskog Saveza u politici i vojsci prihvatili takva stajališta, bio je otvoren put za ovaj vrlo važan ugovor (Knapp, 1995: 75).

I od početka osamdesetih godina brojnim sastancima radnih grupa i njihovim uspješnim angažmanima, dolazilo je do "prestrukturiranja konvencionalnih snaga u Europi" kako bi se u što većoj mjeri smanjio strah od mogućih "ofanzivnih djelovanja, te uklonili argumenti za razmještanje nuklearnog oružja na razdjelnici između snaga NATO-a i Varšavskog pakta" (Knapp, 1995: 75).

No, uprkos kasnijim trendovima generalnog poboljšanja međunarodnih odnosa i pojavljivanju mnogo šireg spektra nezvaničnih kanala komunikacije, Pagvoš sastanci i dalje igraju važnu ulogu u okupljanju ključnih naučnika, analitičara i savjetnika za politiku za trajne, dubinske rasprave o pitanjima kontrole i razoružanja, posebno u oblastima nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja (Boutwell, 2018).

5.1. Kratki prikaz Pagvoš konferencija održanih od 1957. godine

U svom višegodišnjem radu i djelovanju, pokret Pagvoš je održao brojne konferencije, radionice, simpozijume i time znatno doprinio razvoju mira i sigurnosti u svijetu. Iako je organizovano na stotine sastanaka, lista općeg pregleda svih Pagvoš aktivnosti od 1957. godine nije sveobuhvatna, jer su neki sastanci po svojoj prirodi morali ostati privatni.

Russell-Einsteinov manifest i zagovaranje Pagvoša u pogledu eliminacije nuklearnog oružja i ostalih inicijativa u neširenju oružja, kontroli naoružanja i razoružanju, i danas su od najveće važnosti. Posljednjih decenija Pagvoš je zapravo počeo istraživati izazove koji proizlaze iz ove trenutne, sveobuhvatne sigurnosne problematike.

Ako se vratimo na same početke rada pokreta - tokom prvih pet godina, od 1957. do 1962. godine, Pagvoš međunarodne konferencije su održane u Kanadi, Austriji, Sovjetskom Savezu, Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu. Raspravljalo se o pitanjima koja

se tiču načina i sredstava za smanjenje atomskog naoružanja, uloge naučnika u atomskom dobu, kontrole naoružanja i svjetske sigurnosti, biološkog i hemijskog ratovanja, problema razoružanja, te međunarodne saradnje u čistoj i primijenjenoj nauci.

Narednih pet godina, od 1962. do 1967. godine, konferencije su vođene u Ujedinjenom Kraljevstvu, Jugoslaviji, Indiji, Čehoslovačkoj, Italiji, Etiopiji i Poljskoj. Teme dijaloga i diskusija su obuhvatale svjetske probleme i sigurnost (posebno u Evropi), mirnu saradnju među nacijama i generalno međunarodnu saradnju za nauku i razoružanje.

Zatim, od 1967. do 1972. godine, u Švedskoj, Francuskoj, Sovjetskom Savezu, Sjedinjenim Američkim Državama i Rumuniji, tražila su se rješenja za temeljne probleme mira, svjetske sigurnosti, razoružanja i razvoja, međunarodnih saradnji, programa za sedamdesete godine, te probleme okoliša i razvoja.

Tokom konferencija vođenih od 1972. do 1977. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu, Finskoj, Indiji i Njemačkoj, naglasak je više bio stavljen na evropsku sigurnost, a onda i na razoružanje, razvojne resurse i tome slično.

Teme rasprava se nisu mnogo mijenjale ni tokom perioda od 1977. do 1982. godine, kada su u Njemačkoj, Bugarskoj, Meksiku, Nizozemskoj i Kanadi analizirani globalni aspekti razoružanja i sigurnosti, tj. ograničenja oružja i naoružanja, te potrage za mirom u svijetu u krizi.

Od 1982. do 1987. godine diskutovalo se o trećem svijetu i istočno-zapadnim sukobima, zatim o relevantnosti Russell-Einsteinovog manifesta u tim godinama, tadašnjoj opasnosti od nuklearnog rata i mogućnostima njegovog izbjegavanja, i generalno o međusobnim odnosima i implikacijama za mir, suživot, saradnju i zajedničku sigurnost. Te konferencije su sazvane i upriličene u Poljskoj, Italiji, Švedskoj, Brazilu i Mađarskoj.

Nakon navedenih zemalja, uslijedili su susreti u Austriji, Sovjetskom Savezu, Sjedinjenim Američkim Državama, Ujedinjenom Kraljevstvu i Kini na temu sigurnog svijeta u 21. stoljeću, izgradnje globalne sigurnosti kroz saradnju i težnju ka miru i razvoju, a u tim godinama je obilježena i 30. godišnjica Pagvoša pod nazivom "Od konfrontacije do zbližavanja".

Od godine 1992. do 1997. u Njemačkoj, Švedskoj, Grčkoj, Japanu i Finskoj također se polemizalo o oblikovanju zajedničke budućnosti, novim rješenjima za nove probleme, postizanju svijeta bez nuklearnog oružja i nedovršenim agendama za 1990-te godine.

Do 2002. godine u Norveškoj, Meksiku, Južnoj Africi, Engleskoj i Indiji se i dalje naglašavala rečenica iz manifesta "Zapamtite svoju ljudskost" kao motiv za suočavanje sa izazovima 21. stoljećima i dugim putevima do mira u ovom novom milenijumu.

U narednom petogodišnjem periodu od 2002. do 2007. godine nešto više se radilo na miru i reformama na Bliskom istoku, stabilnostima u mediteranskom regionu, premošćivanju podijeljenog svijeta kroz međunarodnu saradnju i razoružanje, te obilježavanje 60. godišnjice napada na Hirošimu i Nagasaki. To se održalo u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Koreji, Japanu, Egiptu i Italiji.

Dakle, ciljevi Pagvoša su u periodu od 2002. do 2007. godine uključivali rad na transformaciji i preokretanju uslova ekonomske deprivacije, pogoršanja stanja životne sredine, oskudice resursa i nejednakog pristupa koji su sami po sebi teški i izazivaju očaj, ogorčenost, neprijateljstvo i nasilje širom svijeta.

Pagvoš će svakako nastaviti da se bavi ovom širokom mrežom međusobno povezanih opasnosti, te da radi na održivom korištenju energije i prirodnih resursa i ograničavanju antropogenih poremećaja klime.

Ovaj pokret je stekao značajno iskustvo u tim domenima kroz različite radionice koje su se bavile temama kao što su: "Ljudska sigurnost u južnoafričkom kontekstu", "Intervencija i suverenitet", "Sistemi javnog zdravlja u zemljama u razvoju", "Uticaj poljoprivredne biotehnologije o sigurnosti životne sredine i hrane", "Metode za implementaciju Okvirne konvencije o klimatskim promjenama", "Dijeljenje planete: stanovništvo - potrošnja - vrste", "Sigurnosni aspekti HIV/AIDS-a", "Ekonomske i društvene nejednakosti u Latinskoj Americi" i niz radionica koje se bave regionalnim sukobima u Južnoj Aziji, Istočnoj Aziji i Bliskom Istoku.

Očigledno, potrebno je uložiti još mnogo napora prije nego što se u potpunosti konceptualiziraju ovi savremeni izazovi i ozbiljno se pozabavimo njima. Brojna pitanja su još uvijek u određenoj mjeri osporena, ali, s druge strane, razvoj se ubrzano odvija, također u smislu novih uvida zasnovanih na dokazima.

Od 2007. do 2013. godine u Nizozemskoj, Njemačkoj i Turskoj mirna rješenja su uključivala potrebu dijaloga, pravdu, mir, regionalnu i globalnu sigurnost i evropske doprinose nuklearnom razoružanju i rješavanju sukoba (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2015).

Početkom 21. stoljeća Pagvoš radionice o nuklearnom oružju i drugom oružju za masovno uništenje bile su fokusirane na okupljanje naučnika i kreatora politika iz područja regionalnih tenzija kao što su Južna Azija, Korejsko poluostrvo i Bliski istok kako bi razgovarali o načinima smanjenja prijetnji od atomskog oružja u tim regijama.

I Pagvoš radionice o energiji, životnoj sredini i društvenim odgovornostima naučnika koriste globalnu mrežu naučnika iz Pagvoša za održavanje sastanaka i konsultacija o glavnim naučnim i tehnološkim pitanjima sa kojima se suočava međunarodna zajednica. Te radionice pokrivaju

pitanja poput globalnih klimatskih promjena i budućih svjetskih energetske potreba, kao i konkretnije teme, kao što su dvije radionice održane na Kubi o javnom zdravlju i medicinskim istraživanjima.

Pagvoš konferencije također imaju kao jedan od glavnih ciljeva objavljivanje etičkih normi za naučnu zajednicu, što je bilo predmet radionice u Parizu u junu 2003. godine (Boutwell, 2018). Godine 2015. i 2017. su obilježile konferencije u Nagasakiju i Astani, a vođene su na teme humanitarnog učinka nuklearnog oružja, koraka prema svijetu bez nuklearnog oružja, traženja rješenja za Evropu, Bliski istok i Afriku, Južnu i Istočnu Aziju, zatim na temu nuklearne energije i izazova naprednih tehnologija i sa njima blisko povezanih sigurnosnih problema.

Već 65 godina Pagvoš međunarodni pokret sa nacionalnim grupama u desetinama zemalja svijeta radi na izbjegavanju nuklearnog rata. Počelo je iz jednog malenog mjesta i apelom Bertranda Russella, a pretvorilo se u ozbiljni svjetski pokret kojem su se pridružili najveći naučnici i mladi ljudi zbog saradnje unatoč političkim i nekim drugim podjelama.

Misija Pagvoš konferencija je donošenje znanstvenih uvida o prijetnjama ljudskoj sigurnosti koje proizlaze iz znanosti i tehnologije općenito, a prije svega iz katastrofalne prijetnje koju čovječanstvu predstavlja nuklearno i drugo oružje za masovno uništenje.

Radeći nenametljivo, a opet jako uspješno, svaka održana konferencija značila je mnogo više od grupe za raspravu za naučnike. Pagvoš pokret i njegovi članovi su odigrali ključne uloge "iza kulisa" u poticanju političkih vođa da ne izazovu raskol, te na izradu nekoliko međunarodnih ugovora i sporazuma koji daju nadu za bolje sutra.

6. Države sa nuklearnim oružjem – kratki pregled naoružanja

Nije jednostavno doznati tačan broj nuklearnog arsenala i nuklearnih bojnih glava raspoređenih među državama - svjetskim silama, jer se mnogo informacija vezanih za nuklearne programe država drži u tajnosti. Iz tog razloga se često radi samo o njihovom nagađanju, pa procjene budu predstavljene sa značajnom nesigurnošću. Većina nuklearno naoružanih država u suštini ne daje mnogo informacija i podataka o svojim nuklearnim zalihama, iako taj stepen tajnosti značajno varira od države do države.

Uprkos određenim ograničenjima, javno dostupne informacije i pažljiva analiza historijskih zapisa, kao i povremena curenja podataka omogućavaju da se naprave dovoljno dobre procjene o veličini i sastavu nacionalnih zaliha nuklearnog oružja.

Jedan od boljih izvora se odnosi na zvaničnu stranicu Federacije američkih naučnika (Federation of American Scientists/FAS) koja je u februaru 2022. godine objavila status svjetskih nuklearnih snaga.

Prema njihovom izvještaju, uprkos napretku u smanjenju arsenala nuklearnog oružja od perioda Hladnog rata⁹, svjetski kombinirani inventar nuklearnih bojnih glava je i dalje na veoma visokoj razini - ukupno devet zemalja posjeduje više od 13 000 bojnih glava, s tim što treba uzeti u obzir da su brojke sigurno veće od navedene, a od svega toga otprilike 9 600 je namijenjeno za isporuku vojnih snaga.

Kao što je poznato i sasvim očekivano, najveće nuklearne arsenale posjeduju dominantno Sjedinjene Američke Države i Rusija, i u njihovom je vlasništvu otprilike 90% svih nuklearnih bojnih glava u vojnim zalihama. To su ogromne zalihe i indikativno je to što niti jedna druga nuklearno naoružana država ne vidi potrebu za više od tek nekoliko stotina nuklearnog oružja kada je u pitanju njihova nacionalna sigurnost.

Globalno gledano, ukupni inventar nuklearnog oružja opada, ali se tempo smanjenja usporava u odnosu na posljednjih trideset godina. Štaviše, ta smanjenja se dešavaju samo zato što

⁹ U historijskom kontekstu, broj nuklearnog oružja u svijetu je značajno opao od perioda Hladnog rata: s vrha od približno 70 300 u 1986. godini na procijenjenih približno 13 000 početkom 2022. godine.

Vladini zvaničnici i oni koji se bave ovom tematikom često karakterišu to postignuće kao rezultat trenutnih ili nedavnih sporazuma o kontroli naoružanja, ali se u stvarnosti najveći dio smanjenja dogodio 1990-ih godina. Postoje i poređenja današnjih brojki sa onima iz 1950-ih godina, ali to ne treba upoređivati - današnje snage su u svakom smislu mnogo sposobnije.

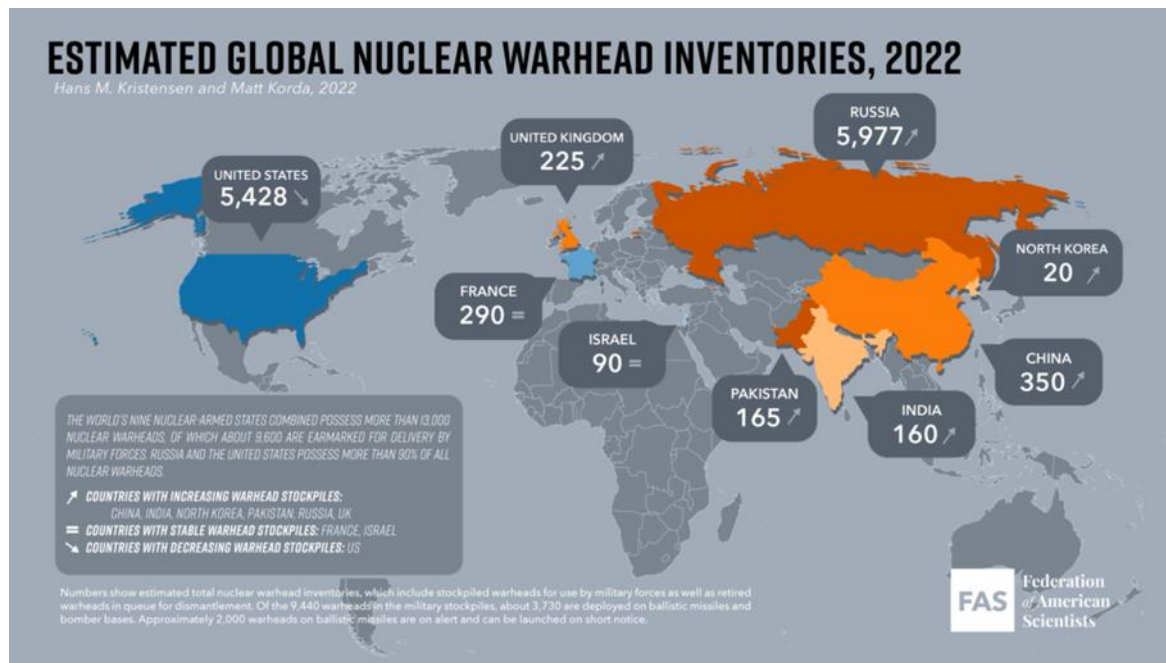
Također, tempo smanjenja je značajno usporen u poređenju sa 1990-im godinama i čini se da se nastavlja samo zbog rastavljanja povučene oružja; a trend je da se vojne zalihe, tj. upotrebljivo nuklearno oružje ponovno povećavaju (Federation of American Scientists, 2022).

Sjedinjene Američke Države i Rusija još uvijek "rastavljaju" prethodno povučene nuklearne bojeve glave (Federation of American Scientists, 2022).

Za razliku od ukupnog inventara nuklearnog oružja, broj bojevih glava u globalnim vojnim zalihama koje se sastoje od bojevih glava dodijeljenih operativnim snagama ponovno raste.

Sjedinjene Američke Države polako smanjuju svoje nuklearne zalihe; Francuska i Izrael imaju relativno stabilne zalihe. Međutim, smatra se da Kina, Indija, Sjeverna Koreja, Pakistan i Ujedinjeno Kraljevstvo, kao i najvjerojatnije Rusija, povećavaju svoje zalihe. To pokazuje i slika 2:

Slika 2. Procijenjene globalne zalihe nuklearnih bojevih glava za 2022. godinu.

Izvor: Federation of American Scientists, 2022.

Rusija, sudeći po ovim podacima, posjeduje 5 977 nuklearnih bojevih glava, dok Sjedinjene Američke Države broje nešto manje - ukupno 5 428. Nakon toga dolazi Kina sa brojkom od 350 bojevih glava, pa Francuska sa 290. Odmah iza njih slijedi Velika Britanija sa 225, Pakistan sa 165, Indija sa 160, Izrael sa 90, i u konačnici Sjeverna Koreja sa 20 nuklearnih bojevih glava.

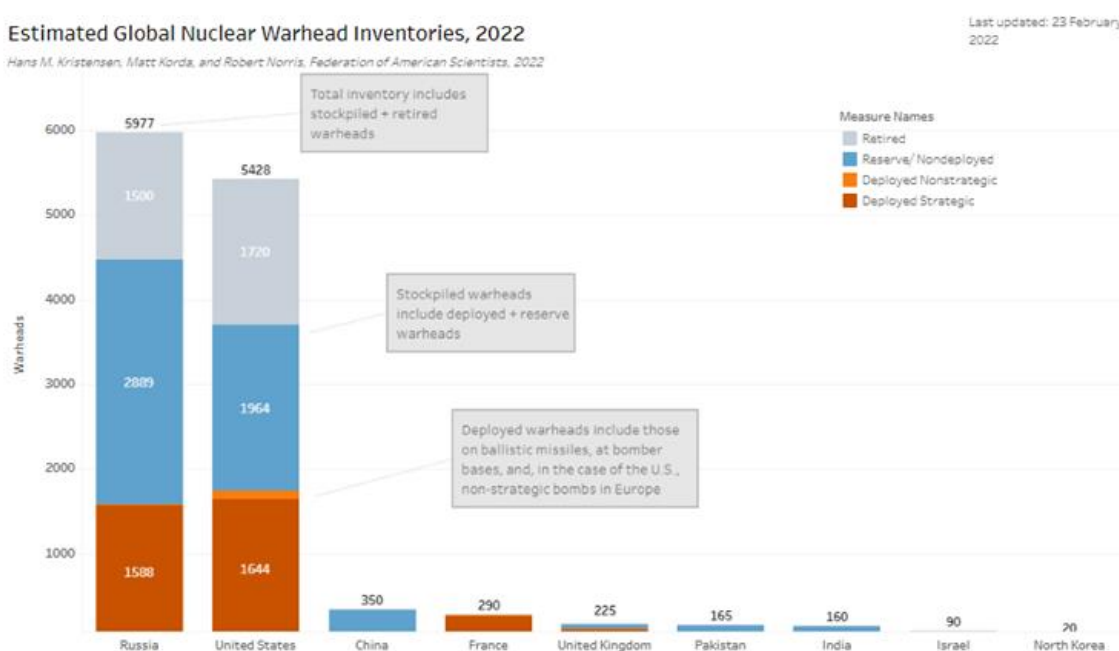
- Zemlje sa sve većim zalihama bojnih glava: Kina, Indija, Sjeverna Koreja, Pakistan, Rusija, Velika Britanija
- Zemlje sa stabilnim zalihama bojnih glava: Francuska, Izrael
- Zemlje sa opadajućim zalihama bojnih glava: Ujedinjeno Kraljevstvo

Dakle, neke svjetske nuklearne sile već polako smanjuju svoje arsenale ili ih samo održavaju na dosadašnjoj razini, ali je ipak veći broj onih koje i dalje nastavljaju provoditi nemilosrdne i skupe programe razvoja i proizvodnje nuklearnog oružja. Prethodno navedene brojke pokazuju procijenjene ukupne zalihe nuklearnih bojnih glava, koje uključuju uskladištene bojeve glave za upotrebu od strane vojnih snaga, kao i povučene bojeve glave u redu za demontiranje.

Od ustanovljenih približno 13 000 nuklearnih bojnih glava u svijetu, više od 9 400 se nalazi u vojnim zalihama za korištenje od strane projektila, zrakoplova, brodova i podmornica. Preostale bojeve glave su povučene, ali su još uvijek relativno netaknute i čekaju rastavljanje.

Od 9 400 bojnih glava u vojnim zalihama, oko 3 730 je raspoređeno u operativnim snagama (na raketnim ili bombarderskim bazama); od toga, oko 2 000 američkih, ruskih, britanskih i francuskih bojnih glava je u stanju pripravnosti, spremnih za upotrebu u kratkom roku (Tabela 1; Federation of American Scientists, 2022).

Tabela 1. Procijenjene globalne zalihe nuklearnih bojnih glava za 2022. godinu

Izvor: Federation of American Scientists, 2022.

Činjenica je da su spomenute brojke daleko manje nego što su Sjedinjene Američke Države ili Rusija posjedovale tokom svog hladnoratovskog vrhunca, ali je primjetno da sada ima više zemalja sa nuklearnim oružjem nego što je to bio slučaj prije 30 ili 40 godina.

Nadalje, bombardovanje Hirošime i Nagasakija uspostavilo je nuklearno oružje kao ultimativno ratno oružje, čime je i započela utrka u naoružavanju između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza.

No, kao što sam prethodno navela u radu, veliki dio njihove proliferacije zasnivao se na ideji takozvanog "obostranog uništenja" u kojem su i jedna i druga strana vjerovala da je najbolji način da se izbjegne nuklearni rat imati što veći i bolji nuklearni arsenal da protivnik ne bi pokrenuo napad zbog straha da ne može uništiti dovoljno arsenala ciljane zemlje kako bi izbjegli da budu uništeni uzvratnim napadom.

Na sreću, raspadom Sovjetskog Saveza početkom devedesetih godina, na hiljade nuklearnog oružja je demontirano sa obje strane.

Međutim, iako je veća vjerovatnoća da će globalni nuklearni arsenali rasti u budućnosti kako se države nastave modernizirati i da će se nuklearna retorika zaoštravati, smatram da napori svih aktivista za društvenu pravdu neće biti uzaludni. Možda će se ionako pogoršani odnosi između velikih sila još dodatno pogoršati i možda će se čovječanstvo i planeta suočiti sa nizom drugih izazova. Međutim, sve to vodi ka jednom rješenju - jedino rješenje leži u međunarodnoj saradnji i ne postoji neka druga opcija kojoj možemo težiti.

U ovom trenutku se nalazimo na prekretnici - svijet se nikada prije nije suočio sa toliko nuklearnih žarišta istovremeno i rizik da će nuklearno oružje biti korišteno - namjerno, slučajno ili greškom - sve je veći. Svijet koji većina nas želi - svijet solidarnosti, zdravlja i blagostanja - nije kompatibilan sa svijetom prepunim nuklearnog oružja i arsenalima mržnje.

Treba raditi na jačanju tabua protiv upotrebe nuklearnog oružja na međunarodnom nivou, smanjiti oslanjanje na nuklearno oružje u nacionalnoj sigurnosti i raditi na potpunom odstranjivanju nuklearnog oružja.

Svijet bez nuklearnog oružja je i prije deset godina bio vizija i možda neka vrsta utopije; situacija se nije mnogo promijenila ni sada, ali ta vizija nije nemoguća. Uistinu, ona se ne može odmah ostvariti i možda neće biti moguće da se postigne za života većine njenih savremenih zagovornika i kreatora politika, ali šansa postoji. Tu viziju treba dijeliti na snažan i optimističan način i snažno vjerovati da možemo istrajati u istoj.

Prevelika žurba za eliminacijom nuklearnog oružja ne bi imala kredibilitet u svijetu, jer mnoge države uopšte ne pokazuju interes za denuklearizaciju, a možda bi se stvorio i kontraefekat kroz

motivaciju nezainteresiranih država za nuklearno razoružanje da izgrade arsenale u nadi da će se postojeće nuklearne sile smanjiti i time povećati njihovu vlastitu nuklearnu moć u nastajanju. Potreban je razuman nivo hitnosti - žurba i naglost, a ni beskonačno odgađanje po tim pitanju neće biti od pomoći.

Upotrebe nuklearnog oružja su nehumane; ratovanje je samo po sebi nehumano; a rat koji cilja civile na bilo koji način temeljna je moralna grozota i nešto najnehumanije što treba pokušati eliminirati. Iz toga nisu izostavljeni ni oblici napada biološkim oružjem i ratovi koji uključuju genocid.

Sigurnost ne znači živjeti pod strahom i prijetnjom ratovanja, nuklearnog uništenja i represije. Sigurnost znači sigurna egzistencija, zdrava hrana, voda, vazduh, čista energija, pravedna raspodjela resursa, sloboda od nasilja, od straha i od gladi, sloboda od prijetnji. Sasvim je jasno da oružje i sigurnost nisu srodni pojmovi, i da se mir ne može postići naoružavanjem.

7. 62. Pugwash konferencija o nauci i svjetskim poslovima – "Suočavanje sa novim nuklearnim opasnostima"

Po redu 62. Pugwash konferencija o nauci i svjetskim poslovima održana je u Astani (Kazahstanu) 2017. godine, u periodu od 25. do 29. avgusta. Prisustvovalo joj je više od 250 učesnika iz 34 zemlje, uključujući i 50 studenata iz 20 zemalja.

Posebno je značajna zbog toga što je označila 60. godišnjicu prve Pagvoš konferencije organizirane 1957. godine u Novoj Škotskoj, tj. godišnjicu sazivanja prvog sastanka.

Konferenciju su organizovali "Pugwash Conferences on Science and World Affairs" ("Pagvoš konferencije o nauci i svjetskim poslovima") i organizacioni odbor Pugwash-a 2017, a podržali su je Ministarstvo vanjskih poslova i Senat parlamenta Kazahstana.

U nastavku će biti navedene i objašnjene glavne poruke i buduće tendencije čelnika Pagvoš pokreta i svih onih koji su bili dio konferencije u Astani.

Astanska Deklaracija Pagvoš vijeća pod nazivom "Od zabrane nuklearnog testiranja do zabrane nuklearnog oružja" posebno je istakla 1945. godinu i testiranje nuklearnog oružja koje je imalo primarnu ulogu u proliferaciji nuklearnog oružja. Takva testiranja su nanijela veliku štetu okolišu i ljudima, posebno onim područjima u blizini poligona za nuklearna testiranja, ali su stvoreni štetni učinci i globalno gledano.

U ovoj se deklaraciji kumulativne posljedice više od 2000 nuklearnih pokusa koje su od 1945. godine izvodile države sa nuklearnim oružjem porede ili čak izjednačavaju sa usporenim ograničenim nuklearnim ratom.

Međutim, jedna od inicijativa koja je promijenila tokove u borbi protiv testiranja nuklearnog oružja bila je ona u Semipalatinsku¹⁰, a odluka Kazahstana o trajnom zatvaranju sovjetskog nuklearnog poligona objavljena je 29. avgusta 1991. godine.

To je postao jedan od značajnih faktora koji je doveo do moratorija na nuklearna testiranja, nakon čega su uslijedili uspješni pregovori o Sporazumu o sveobuhvatnoj zabrani testiranja (Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty/CTBT) 1996. godine. Od te godine, izvršeno je svega nekoliko nuklearnih testova i to u Sjevernoj Koreji, Pakistanu i Indiji.

¹⁰ Na testnom poligonu, odnosno pokusnom području u Semipalatinsku je u periodu između 1949. i 1989. godine sprovedeno 456 ispitivanja nuklearnog oružja od strane Sovjetskog Saveza.

Sporazum je usvojen prije 26 godina, ali nekoliko nuklearnih sila i dalje ne želi da ga ratificira, a on će na snagu stupiti tek kada osam ključnih zemalja odluči da se pridruži (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2017).

Čelnici Pagvoš pokreta su na ovom skupu pozvali Sjevernu Koreju, Indiju i Pakistan da potpišu i ratificiraju sporazum, kao i Kinu, Egipat, Iran, Izrael i Sjedinjene Američke Države da ga ratificiraju bez odlaganja.

Čak 170 država je ratificiralo taj sporazum, a među njima su i velike sile Rusija, Velika Britanija i Francuska. Međutim, i bez potpunog ratificiranja, svijet je, makar i u najmanjoj mjeri, postao bezbjedniji i postavljeni su određeni propisi i načela protiv nuklearnih testiranja.

Sa svoje strane, Kazahstan je snažno podržavao taj cilj i njegov slučaj je snažan podsjetnik na važnost zabrane nuklearnih proba, kao i na humanitarne posljedice koje nuklearno oružje sa sobom nosi, čak i kada se ne koristi u ratovima i sukobima.

Uz to, i nedavno dogovoreni UN-ov Sporazum o zabrani nuklearnog oružja, koji su dogovorile 122 države, priznaje važnost postizanja cilja eliminacije nuklearnog oružja i zabrane njegovog razvijanja. Još jedanput je načinjen veliki iskorak ka oslobođenju svijeta i promicanju mira, saradnje i kolektivne sigurnosti. Ovom svijetu je potrebno upravo obećanje Sporazuma - nada i vjera u budućnost bez rizika sa kojima se sada svi suočavamo.

Kada se govori o nuklearnom oružju, bitnu stavku čine i različiti tipovi bolesti i poremećaja kojima su pogođeni mnogi ljudi širom svijeta zbog nuklearnih testiranja. Osim toga, radijacijsko oštećenje genetskog koda može uticati i na drugu, pa čak i na treću generaciju izloženih, i imati razorne ekološke uticaje na zemljište, rijeke i poljoprivredu.

Kao što sam već nekoliko puta naglasila u radu, sve dok nuklearno oružje postoji, samim tim postoji i velika mogućnost da ono bude detonirano, a pogotovo u trenutnoj međunarodnoj i regionalnoj klimi postoji povećan rizik da sukob može eskalirati i da nuklearne opasnosti izmaknu kontroli. Zato se mora isticati apsolutni imperativ izbjegavanja bilo kakve nuklearne eksplozije u svakom mogućem sukobu ili bilo kojoj drugoj sličnoj situaciji.

Tragični rezultati testiranja hidrogenske bombe Castle Bravo od strane Sjedinjenih Američkih Država na Maršalovim ostrvima 1954. godine naveli su Josepha Rotblata da pokrene ono što je sada postao istinski globalni pokret.

Vijeće Pagvoša je u Astani, na Međunarodni dan borbe protiv nuklearnih testova, i svjesnosti važnog doprinosa Kazahstana tome, pozvalo sve vlade i sve ljude širom svijeta da razmisle o teškim i nepovratnim ekološkim i humanitarnim posljedicama nuklearnog oružja, te da ne štede

napore ka postizanju svijetu bez nuklearnog oružja (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2017).

Izjava Vijeća Pugwash:

Prije šezdeset godina održana je prva Pagvoš konferencija kako bismo se suočili sa novim nuklearnim opasnostima tog doba. Do 1995. godine Pagvoš konferencije o nauci i svjetskim poslovima i jedan od njenih osnivača, Joseph Rotblat, dobili su Nobelovu nagradu za mir "za svoje napore da umanje ulogu nuklearnog oružja u međunarodnoj politici i, dugoročno gledano, da ga eliminišu".

U to vrijeme bilo je mnogo nade i očekivanja da će nova realnost svijeta nakon Hladnog rata donijeti veliki napredak u nuklearnom razoružanju i neproliferaciji. Ipak, u protekle dvije decenije neke vlade su nastavile da se oslanjaju na nuklearno oružje, i sada proširuju ili unaprjeđuju svoje arsenale. S obzirom na brojne sigurnosne krize širom svijeta, moramo se iznova i još jednom suočiti sa akutnim opasnostima koje predstavlja nuklearno oružje.

Članovi Pagvoš Vijeća su na ovoj konferenciji posebno pohvalili i pozdravili usvajanje Ugovora o zabrani nuklearnog oružja koji označava ključni trenutak za nuklearno razoružanje. Takva mjera je možda zakasnila, ali će nesumnjivo učiniti mnogo za jačanje normativnog i pravnog okvira koji osigurava da se nuklearno oružje više nikada ne koristi u sukobima ili u testiranjima. To bi na kraju trebalo dovesti do eliminacije svakog oružja takvog kalibra.

Dakako, sporazum ne bi bio moguć bez predanog angažmana svih delegacija i suštinske pomoći i ohrabrenja civilnog društva širom svijeta. Vijeće Pagvoša naročito prepoznaje duge i dosljedne napore koje ulažu žrtve upotrebe nuklearnog oružja (hibakusha¹¹), kao i oni koji su na bilo koji način pogođeni testiranjem nuklearnog oružja.

Ipak, Ugovor o zabrani nuklearne energije zahtijeva pomno praćenje. Pristalice se moraju ponovno posvetiti promoviranju stupanja ugovora na snagu i usvajanja zakona na nacionalnom nivou kako bi se njegove odredbe implementirale, a po mogućnosti i proširile. Oni također moraju angažovati države koje ostaju izvan pregovaračkog procesa, u suštini nuklearno naoružane države i one u sigurnosnim aranžmanima sa nuklearno naoružanim državama ili sporazumima o dijeljenju nuklearnog oružja (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2017).

¹¹ Pojam hibakusha na japanskom jeziku označava sve one ljude koji su preživjeli strahote nuklearnih eksplozija tokom bombardovanja Hirošime i Nagasakija krajem Drugog svjetskog rata.

Zaista, čak i uz prisustvo Ugovora o zabrani, odabrana grupa država može nastaviti da se oslanja na nuklearno oružje. U konačnici, debata o razoružanju ne može krenuti naprijed bez preispitivanja temeljnih uvjerenja koja su dugo podržavala poredak zasnovan na sistemu nuklearnog odvracanja. Održavanje napretka u nuklearnom razoružanju zahtijevat će istraživanje nevojnih sigurnosnih alternativa koje bi zamijenile funkciju odvracanja koja se pripisuje nuklearnom oružju.

Zabrinjavajuće je to što mnoga nuklearna oružja ostaju u stanju pripravnosti za brzu reakciju. Vruće tačke nuklearnih opasnosti širom svijeta moraju se hitno rješavati: tenzije na Korejskom poluotoku su eskalirale kao posljedica nastavka nuklearnih detonacija i testiranja mogućih sistema isporuke Sjeverne Koreje; Indija i Pakistan ostaju zaključani u nuklearnom naoružanju i rivalstvu; a komplikovana situacija na Bliskom istoku je intenzivirana prisustvom izraelskog nuklearnog oružja.

Postoji i veliki rizik da kratkoročni politički interesi mogu ugroziti iranski nuklearni sporazum (Zajednički sveobuhvatni plan akcije/JCPOA) potpisan 2015. godine od strane Irana, Kine, Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Sjedinjenih Američkih Država, Rusije i Evropske Unije kako bi Teheran ograničio nuklearne aktivnosti na civilne svrhe, a velike sile bi odustale od ekonomskih sankcija Iranu. Ugrožavanje tog sporazuma imalo bi ozbiljne posljedice po režim neproliferacije, a proširenje ili nadogradnja nuklearnog oružja raspoređenog na teritoriji drugih zemalja može postati prečica za širenje (bez formalnog kršenja Ugovora o neširenju nuklearnog oružja).

Na Korejskom poluostrvu prijeko su potrebne akcije za smanjenje tenzija i treba na sve načine poticati dijalog kako bi se prenijela zajednička nada u izbjegavanje sukoba velikih razmjera. Jednostrane odluke Sjeverne Koreje, Južne Koreje i Sjedinjenih Američkih Država da postepeno smanje raketne testove i vojne vježbe u regiji poslale bi pozitivne signale koji bi umanjili rizik od sukoba velikih razmjera.

Na Sjedinjenim Američkim Država i Sjevernoj Koreji je obaveza da se uključe u neki nivo dijaloga koji bi na kraju doveo do otvaranja formalnih pregovora bez preduslova. Mora se raditi na pregovorima i otvorenim dijalozima o nizu pitanja, uključujući zamrzavanje sjevernokorejskog nuklearnog testiranja, smanjenje raketnih proba i nuklearno razoružanje, te niz razgovora između glavnih učesnika korejskog rata o modalitetima mirovnog sporazuma i normalizaciji odnosa (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2017).

Vijeće Pagvoša je prepoznalo korelaciju između nuklearnih opasnosti i ovih kritičnih područja svijeta. Pagvoš se bavio naporima za rješavanje sukoba gdje nuklearno oružje igra opasnu i destabilizirajuću ulogu. Od južne Azije (uključujući Pakistan, Afganistan i Indiju), do

sjeveroistočne Azije, pa do Bliskog istoka, kao i između Rusije i zapadnih država, veći naglasak na diplomatiji može pomoći u hlađenju tenzija, smanjenju nesporazuma i promoviranju saradnje.

Jedino na taj način diplomacija i neformalne interakcije mogu dopuniti i poboljšati takve procese. Čak i u najmračnijim trenucima Hladnog rata i drugih naizgled nerješivih sukoba, dijalog između podijeljenih strana pomogao je da se izgradi mir i manje opasan svijet. Vijeće Pagvoša poziva te države da traže ili promoviraju diplomatski angažman i izbjegavaju retoriku koja pogoršava tenzije i najavljuje sukobe.

Također, Vijeće Pagvoša poziva na veću globalnu posvećenost multilateralnim sporazumima u cijelom spektru oružja za masovno uništenje. Moraju se uložiti veći naponi da se ohrabre one države koje nisu potpisnice tih sporazuma o kontroli naoružanja i razoružanju da ih se odmah i bez rezerve pridržavaju. Vijeće je posebno pozvalo one države navedene u Aneksu 2. Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani testiranja (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty/CTBT) da ga ratifikuju ili mu pristupe kako bi pokrenule dugo odgađano stupanje na snagu.

Taj ugovor je suštinski instrument u očuvanju režima neširenja i konačno u budućoj eliminaciji nuklearnog oružja. Jednako tome, države koje imaju nuklearno oružje treba da ispune svoje obaveze prema članu 6. Ugovora o neširenju nuklearnog oružja kako bi se ostvario značajan napredak u postizanju nuklearnog razoružanja. Član 6. tog ugovora naglašava da se "svaka od stranaka Ugovora obvezuje da će u dobroj namjeri nastaviti pregovore o učinkovitim mjerama za obustavu utrke u nuklearnom naoružanju u što kraćem roku i za nuklearno razoružanje, kao i o ugovoru o općem i potpunom razoružanju pod strogom i učinkovitim međunarodnom kontrolom" (United Nations - Office for Disarmament Affairs, 2000).

Sjedinjene Američke Države i Rusija snose posebnu odgovornost da drastično smanje svoje ogromne arsenale i izbjegnu stvaranje okruženja za novi hladni rat.

Vijeće Pugwasha pozdravlja Inicijativu za nuklearnu prijetnju, Međunarodnu agenciju za atomsku energiju (IAEA) i njihove partnere za uspostavljanje banke nisko obogaćenog uranijuma u Kazahstanu.

"Pozivamo međunarodnu zajednicu - vlade, kao i nuklearnu industriju - da istraže daljnju multilateralizaciju ciklusa nuklearnog goriva, posljedice promjene nuklearnog tržišta na režim neširenja i povezanu evoluciju zaštitnih mjera, uz posvećenost transparentnosti i odgovornost. Također pozivamo nuklearne novopridošlice da pažljivo razmotre izbore nuklearne energije u odnosu na obnovljive izvore energije, posebno sa jasnim planom za odlaganje istrošenog

goriva i razgradnju nuklearnih reaktora, unutar specifičnog konteksta zemlje u razvoju industrije, racionalne potrošnje i brzo ublažavanje klimatskih promjena" (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2017).

Naučnici sa relevantnom ekspertizom trebali bi razmjenjivati pouzdane informacije sa uključenim političarima, kreatorima politika i diplomatama u kontekstu kriza, novih tehnologija i postojećih rizika. Promocija istraživanja i razmjena različitih stavova i dalje su od vitalnog značaja.

Konačno, Vijeće Pagvoša je pozvalo širu zajednicu u oblasti razoružanja da pomogne angažiranju, ohrabrivanju mladih ljudi da preuzmu aktivnu ulogu u rješavanju teških međunarodnih sigurnosnih problema sa kojima se svi suočavamo. Svijest, obrazovanje i međugeneracijski dijalog ključni su aspekti za postizanje svijeta bez nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja.

7.1. Izvještaji radnih grupa konferencije

Ukupno sedam radnih grupa 62. Pugwash Konferencije raspravljalo je o sljedećim temama: "Nuklearno razoružanje i pregovarački proces UN-a o zabrani nuklearnog oružja"; "Energija nuklearne neproliferacije"; "Evropska sigurnost"; "Sigurnost Bliskog istoka"; "Sigurnost Južne Azije"; "Sigurnost Sjeveroistočne Azije"; i "Nove tehnologije i sigurnosni problemi".

Učesnici radnih grupa su se kroz izvještaje izjašnjavali o načinima rješavanja problema navedenih tema, kao i o izgledima za budućnost.

Tako su izrazili zahvalnost za Ugovor o zabrani nuklearnog oružja kao sredstva za postizanje svijeta bez nuklearnog oružja i najavljuvanja nove i optimističnije paradigme.

Zabranom razvoja, proizvodnje, testiranja, nabavke, skladištenja, prijenosa, posjedovanja, stacioniranja, kao i upotrebe i prijetnje upotrebom nuklearnog oružja, sporazum šalje jasnu političku poruku: nuklearno oružje je nelegitimno. Primarni cilj Ugovora tiče se stigmatizacije nuklearnog oružja i daljnjeg jačanja međunarodne norme protiv tog naoružanja, jer on može pružiti osnovu za djelovanje na nacionalnom nivou koje bi ojačalo njegove odredbe u službi nuklearnog razoružanja.

Fokus treba da bude potreba stvaranja globalnog okruženja koje smanjuje oslanjanje država na princip nuklearnog odvraćanja - što je vjerovatno ključna zagonetka u nuklearnom razoružanju (Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2017).

Dalje, razumijevanje i istraživanje odnosa između "miroljubive" upotrebe nuklearne energije i rizika od njenog širenja danas je od najveće važnosti kako bi se spriječile buduće krize.

Stoga pažnju treba usmjeriti na:

- 1) uvođenje LEU nuklearnog goriva u Astani kao konkretnog koraka ka stvarnoj internacionalizaciji ciklusa nuklearnog goriva, i konkretnim akcijama zaustavljati razvoj tehnologija i politika koje mogu dovesti do podrivanja režima nuklearnog neširenja;
- 2) sadašnje tržište nuklearne energije koje vezujemo i za Kinu, Rusiju i Južnu Koreju, a ne samo za Zapad;
- 3) nove nuklearne tehnologije koje bi mogle omogućiti globalnoj nuklearnoj industriji da bude ekonomski konkurentnija u odnosu na obnovljive izvore energije; i
- 4) na budućnost nuklearne energije na globalnom nivou značajno će uticati širenje i usvajanje obnovljivih izvora energije

(Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 2017).

Naredni problem se odnosio se regionalnu sigurnost, tj. Evropu i NATO, i poduzimanje koraka da bi se obnovilo kooperativno sigurnosno okruženje, jer su se odnosi između Sjedinjenih Američkih Država (i šire između NATO-a) i Rusije pogoršali i nedostaje povjerenja.

Iz neke šire perspektive, regionalne organizacije kao što su NATO, Evropska unija i Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju (OEBS) mogu biti dio rješenja trenutnih problema, ali se treba pozabaviti i sivim zonama u njihovim profilima sa posebnom pozornošću na sigurnosno okruženje.

Trend redovnog kršenja međunarodnih sporazuma i normi ne ukazuje na dobro, a svakako dovodi do opšteg odsustva bezbjednosne arhitekture u Evropi. Da bi se takvo stanje prevazišlo, neophodno je identifikovati one oblasti u kojima još uvijek postoje zajednički interesi i zajednički izazovi, tj. gdje je saradnja još uvijek moguća. Primjerice, neka pitanja od zajedničkog interesa mogu uključivati rješavanje izazova neproliferacije, zajedničku borbu protiv radikalnog ekstremizma, globalnog terorizma i tome slično.

Još jedan problem tiče se ekonomske i humanitarne krize u pojasu Gaze, te izraelske i palestinske perspektive.

Pagvoš smatra pojas Gaze zonom katastrofe i iskazuje ozbiljnu zabrinutost zbog situacije stanovništva, jer vjeruje da će nastavak statusa quo u tom području potaknuti mržnju i ekstremizam i imati štetne posljedice po sigurnost ljudi u Gazi i široj regiji.

Konferencija Pugwash je pozvala sve relevantne regionalne stranke, uključujući Egipat, Izrael, Palestinske vlasti i defacto vladu u pojasu Gaze da prevladaju svoje političke razlike i intenziviraju saradnju kako bi se pronašla rješenja za hitne humanitarne probleme stanovništva

u Gazi, i da se nastave ulaganja u infrastrukturu, da se omogući nesmetano kretanje robe i ljudi, te da se postave temelji za održivi razvoj.

Slično se događa i sa Sirijom čije sukobe može okončati jedino političko rješenje i uključenje svih međunarodnih, regionalnih i lokalnih aktera u smislenu diskusiju i dogovor. Ne zapostavljajući sukob u Jemenu, Pagvoš može uraditi sljedeće: povećati svijest o sukobu i potrebi za hitnom humanitarnom pomoći; olakšati dijalog između lokalnih aktera, te regionalnih i međunarodnih igrača koji učestvuju u sukobu; pojasniti uslove potrebne svim relevantnim stranama za okončanje sukoba; zvanično izdavanje saopštenja pozivajući sve strane da poštuju međunarodno humanitarno pravo u zoni sukoba, i druga slična pitanja od zajedničkog interesa.

Za složene probleme u regionu Južne Azije - izazove izgradnje mira i stabilnosti u Afganistanu i indijsko-pakistanskim odnosima - trebat će dugoročna vizija. Napori će biti potrebni i za bavljenje pitanjima regionalne sigurnosti u sjeveroistočnoj Aziji, sa naglaskom na nuklearni i raketni program Sjeverne Koreje.

Međutim, prema Russell-Einsteinovom manifestu, čak i kada bi se nuklearno oružje ukinulo, to bi bio samo jedan korak na putu ka svijetu bez rata. Jednu prepreku predstavlja i naučno-tehnološki razvoj koji nesumnjivo donosi značajne koristi čovječanstvu, ali isto tako i potencijalne rizike za zloupotrebe. Ubrzana i nesavjesna upotreba novih tehnologija za vojne primjene postavlja pitanje okvira legitimiteta i upravljanja. Povećani pristup naprednoj tehnologiji za pojedince i grupe može širiti štetu, jer vlade više ne mogu garantirati njihovu kontrolu i monopolizirati njihovu upotrebu.

Pagvoš pokret od svojih početaka potencira upravo činjenicu da sve veća uloga i značaj nauke u savremenom društvu neminovno rezultira sve većim uticajem i odgovornošću naučnika u ekonomskom, kulturnom i političkom razvoju nacija i društava. Oni treba da iskoriste svoj položaj da promovišu daljnje smanjenje međunarodnih tenzija i povećanje međunarodnih kontakata i saradnje, i da pomognu svojim vladama u razvoju onih politika koje doprinose trajnom miru i dobrobiti svih ljudi.

Pagvoš konferencije su zadržale taj svoj izvorni neformalni karakter, odnosno da oni koji učestvuju prisustvuju isključivo kao pojedinci, a ne kao predstavnici svojih zemalja. Oni su prisutni kao naučnici, često dobitnici Nobelove nagrade, koji su mnogo razmišljali o implikacijama nauke na moderno društvo i, na sreću, vlade pokazuju sve veći interes za konferencije u Pagvošu.

8. Sadašnji izazovi i izgledi za budućnost Pagvoš pokreta

Iz trenutne pozicije nije jednostavno prognozirati i govoriti o potencijalnim budućim djelovanjima i gledištima Pagvoš pokreta s obzirom na nestabilnu prirodu savremenih sukoba i pojavu nekih novih sigurnosnih izazova koji, u poređenju sa takozvanim konvencionalnim ratovanjima, donose nove teškoće globalnim agendama, ali istovremeno i mijenjaju redoslijed prioriteta. To znači da je sve podložno evoluciji; i sredstva, i tehnike, i ciljevi.

Rasprave i razmišljanja vođeni godinama u okviru Pagvoš pokreta ukazivali su na svijest o potrebi suočavanja sa promjenama u svijetu, sa novim problemima, odnosno novim prioritetima. Značajni uspjesi su postignuti u prvoj polovini postojanja i rada pokreta, kada je, kao što je već spomenuto, u doba Hladnog rata pružen dragocjen kanal komuniciranja i kada je znanstvena ekspertiza u raspravi o nuklearnom razoružanju i o zabrani pokusnih eksplozija mogla otvoriti put političkim rješenjima.

Naravno, kako je vrijeme prolazilo, nastajale su i neke druge, nove organizacije koje su mogle vršiti iste ili slične uloge, pa je uloga Pagvoša kao kanala za komuniciranje u određenoj mjeri bila smanjena i možda ne toliko dominantna kao u ranijim godinama.

Još jedanput treba naglasiti da je u doba Hladnog rata nuklearno oružje imalo svoje stalno mjesto i da se svaka njegova faza mogla pratiti razvojem tog najopasnijeg oružja. Drugim riječima, nuklearna sila je uvijek bila sastavni dio velikih strategija najmoćnijih država i njihovog promišljanja o međunarodnim odnosima.

Međutim, očekivalo se da će kraj Hladnog rata dovesti do toga da taj glavni oblik zastrašivanja izgubi na značaju ili da bude potpuno uništen. No, to se nije dogodilo - nuklearno oružje nije postalo nepotrebno, niti je došlo do njegovog uništenja. Razvoj međunarodnih odnosa nakon devedesetih godina pokazao je da je nuklearno oružje i dalje zadržalo svoju vrijednost i da se nije nazirao progres u njegovoj eliminaciji ili marginalizaciji u skorijoj budućnosti (Vukadinović, 2006: 234).

O ulozi i odgovornosti naučnika u unaprjeđenju mira, Pagvoš konferencije su uvijek jasno i nedvosmisleno iznosile svoje zaključke, a oni su se odnosili na nužno okretanje ka postavljenim izazovima. Ti izazovi su podrazumijevali ukidanje koncepta ratovanja i stvaranje svijeta koji napreduje ka većem i univerzalnijem blagostanju. Prvi izazov kao takav poziva na razoružanje i miroljubivu saradnju među zemljama koje imaju različite ekonomske i političke sisteme, a drugi izazov implicira na to da ta saradnja ne mora biti pasivna, već aktivna i konstruktivna.

Oba izazova su rezultat naučne revolucije i iz toga proizlazi lična i profesionalna odgovornost naučnika u obje oblasti.

Upravo su Pagvoš konferencije jedan klasičan primjer podržavanja mira i traženja svijeta bez nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje kroz okupljanje naučnika, stručnjaka i kreatora politika. Takvim pristupom se daje referenca na posebnu sposobnost naučnika da govore zajedničkim i neutralnim jezikom, a njihovi skupovi itekako mogu podržati proces izgradnje povjerenja i pomoći u rješavanju niza pitanja sa političkim i drugim implikacijama.

Ukoliko problem nuklearnog oružja sagledamo iz ugla savremenih međunarodnih odnosa, možemo uvidjeti da je jedna od najvažnijih karakteristika razvoja svijeta nakon Drugog svjetskog rata upravo uvođenje tog oružja u međunarodne odnose. Na takvim novim instrumentima sile i rizika masovnog uništenja, stvarani su odnosi koji su, kako navodi Vukadinović (2006: 246), držali ravnotežu straha, a nuklearno oružje u novim uvjetima ipak ostaje kao stalna prijetnja i snažan zastrašivač.

Nuklearne strategije već odavno ne vezujemo samo za dvije supersile i dva bloka kao nekada, ali se one i dalje razvijaju, usavršavaju, a broj aktera je postao znatno veći. Raspad istočnog vojno-političkog sistema u Evropi i prelazak u novi globalni poredak nije zaustavio proliferaciju nuklearnog oružja. Naprotiv, ona je dobila nove podsticaje, i u fazi kada nema bipolarnog modela, traže se načini kako bi se što prije i što brže došlo u posjed i kako bi se proširili već postojeći arsenali nuklearnog oružja.

Velika je opasnost što se u procesu proliferacije nalaze zemlje koje imaju otvorene sporove sa susjednim zemljama, a to svakako intenzivira neprijateljstva i može voditi do upotrebe nuklearnog oružja. Stoga i u novoj fazi međunarodnih odnosa nuklearno oružje ostaje u strategijama brojnih zemalja kao njihov dio i eventualno sredstvo koje bi moglo biti upotrijebljeno ukoliko se međudržavni odnosi još dodatno naruše (Vukadinović, 2006: 247).

Kroz tumačenje evolucije međunarodnih odnosa, Vukadinović (2006: 24) ističe da je "nuklearno oružje rezultiralo nizom novih karakteristika u ukupnosti međunarodnih odnosa, uticalo je na promjene u društveno-političkim i ekonomskim odnosima". Ono je ustvari postalo sastavni dio života kao prijetnja ili opomena da su najcrnji scenariji mogući. Naravno, "nuklearno oružje uticalo je i na novo određenje rata i mogućnosti njegovog vođenja".

Gledajući iz druge perspektive, nuklearno oružje se "iz vojne sfere prebacilo u političku domenu odnosa, omogućujući da se upravo na osnovi posjedovanja oružja i mogućeg lansiranja nuklearnih projektila procjenjuje položaj pojedine zemlje u strukturi međunarodne zajednice".

Vjerovanje da bi upotreba nuklearnog oružja uništila modernu civilizaciju i da svaka strana ima dovoljno sredstava da primi i nanese nuklearni udar, navelo je supersile da u izvjesnim situacijama posegnu za traženjem načina međusobnog akomodiranja.

Ti pregovori do sada nisu smanjili utrku u nuklearnom naoružanju, ali su postali "kanal političkog pregovaranja koji potvrđuje da je nuklearno oružje prvenstveno od političkog značaja, te da u slučaju postojanja političke volje, može biti postignut sporazum o kontroli nuklearnog oružja" (Vukadinović, 2006: 24).

8.1. Mirovne studije danas i Pagvoš pokret

Prethodno u radu navedeni svjetski događaji, kao i svi oni koji nisu direktno spomenuti, jasno ukazuju na potrebu predanosti miru na svim nivoima društva i promovisanja mirotvorstva kroz podučavanja, istraživanja i saradnje. Dok se obilježava skoro osma decenija od nuklearnog bombardovanja gradova Hirošime i Nagasakija, rizici od ponovnih nuklearnih napada možda nikad nisu bili toliko stvarniji koliko su danas, što može da predstavlja čak i posljednji apel svijetu da se konačno posveti miru.

Moramo shvatiti da glavni uzrok širenja nuklearnog oružja, i generalno naoružanja svake vrste ne treba tražiti u oružju, nego u manjku predanosti u poduzimanju akcija za mir na svim nivoima društva. Stvaranje mira jednako je lokalna koliko i globalna odgovornost.

Mirotvorstvo je od najveće važnosti u sadašnjem globalnom okruženju i ono zahtijeva dublje razumijevanje i predanost svakodnevnoj praksi stvaranja mira. Pod tim se podrazumijevaju i vještine slušanja, opažanja, analize, empatije, poznavanja historije sukoba, njihovih dubljih uzroka i rješenja.

Počevši od pedesetih godina prošlog stoljeća, uspon mirovnih studija doveo je do pojave određenih međunarodnih normi, upravljanja sukobima i mirovnih ugovora i sporazuma. Prostor su dobijale studije mira i sigurnosti, razvijalo se mirovno obrazovanje unutar međunarodnih politika, novi katalizator označavalo je osnivanje sistema Ujedinjenih naroda, a sa nešto novijim konceptom izgradnje mira, težilo se priznanju da prekid oružanih sukoba nije nužno jamstvo mira u društvenim, političkim i ekonomskim uvjetima. Bilo je potrebno da se fokus odmakne od "negativnog mira" zamišljenog kao odsutnost ratovanja i nekih drugih oblika (oružanog) nasilja. Proučavanje "pozitivnog mira" i stvaranje mira znači ići dalje od pukog prekida vatre ili čak samog postojanja mirovnih sporazuma kako bi se prostor dao temeljnim pitanjima pravde i strukturalnog nasilja izrabljivanja, rasizma i drugih oblika odnosa ugnjetavanja i dominacije.

Kada je početkom 2022. godine ruski predsjednik Vladimir Putin tokom ratovanja sa Ukrajinom javno zaprijetio upotrebom nuklearnog oružja na tu zemlju, svijet je naglo spoznao pojavu nove sigurnosne situacije i to je označilo jednu istinsku prijetnju.

Naime, u tako kratkom vremenu se dosta toga izmijenilo u raspravama oko nuklearnog oružja, tj. od dotadašnje koliko-toliko stabilne situacije sa jakim tabuom protiv upotrebe nuklearnog oružja do potpuno nepredvidljivije situacije. Nije moguće ni prognozirati u kojem bi smjeru sve to moglo ići, da li bi nastavak doveo do totalnog nuklearnog rata i kako bi druge nuklearne sile odgovorile na rusko korištenje nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje.

Dakle, sudeći po svemu, trenutna globalna situacija je dosta ozbiljna i javljaju se nove prijetnje. Ruskom invazijom na Ukrajinu poljuljane su sve pretpostavke koje su vodile međunarodne odnose u posljednjih nekoliko godina. Ruski predsjednik otvoreno prijeti nuklearnim ratom, dok Sjeverna Koreja na drugoj strani testira novu raketu. To opravdano ostavlja prostora za razne nedoumice i za dovođenje u pitanje napredovanje procesa neproliferacije, ali isto tako može da posluži samo kao razlog više za pokretanje programa nuklearnog razoružanja. Ne možemo se zauvijek oslanjati na svoju sreću i nadanja u dobro, posebno kada je u pitanju nuklearno oružje.

Međutim, kakav god ishod bio i šta god se u budućnosti dogodilo, i dalje će postojati bojazan da nakon rata u Ukrajini može doći do nekog oblika utrke u naoružanju, što bi svakako moglo uključivati i nuklearno oružje. U svakom slučaju, bit će potrebni pregovori i neka od tih pitanja će se morati urediti. Na dnevni red će se vratiti interes za stabilizaciju situacije, mjere za izgradnju povjerenja i pregovori o sporazumima.

Smatram da javno mnijenje može da odigra jako veliku ulogu mnogim načinima pojačavanja otpora protiv nuklearnog oružja. Jedan od primjera koji se može navesti jeste Međunarodna kampanja za ukidanje nuklearnog oružja koja je čak dobila i Nobelovu nagradu za mir 2017. godine. Takve primjere treba slijediti i naglašavati koliko je nuklearno oružje opasno.

Sve i da izgleda da su šanse da se nuklearne sile riješe svojih nuklearnih arsenala minimalne, ipak ima smisla raditi na jačanju tabua i podizanju praga za upotrebu oružja za masovno uništenje. Ni u kojem momentu ne treba dopustiti da aktivisti u antinuklearnim pokretima postanu usamljeni i bez adekvatne podrške svih onih koji imaju tu mogućnost.

Stoga, uprkos kontinuiranoj i rastućoj prijetnji da se nuklearni materijali prošire u dijelove svijeta koji izmiču efikasnom nadzoru, rad na jačanju struktura koje treba da osiguraju nuklearnu sigurnost mora biti još intenzivniji. Samo čvrsta i odlučna posvećenost konačnom

potpunom nuklearnom razoružanju pruža dobru osnovu za sve ostale neophodne elemente efikasnog globalnog sistema sigurnosti.

Programi mirovnih studija su od velike važnosti, a tek će biti vrijedni za pružanje odgovora na pitanja sukoba i nesigurnosti sa kojima ćemo se tek suočiti u narednih nekoliko decenija.

I pokret Pagvoš, antinuklearni mirovni pokret, se poput mirovnih studija razvio u prošlom stoljeću i svjedočio svim okrutnostima i opasnostima Hladnog rata, koje prerastaju u još nesigurniji i još nepredvidljiviji svijet. No, prihvaćen je jedan pogled i pristup sa jasnom globalnom orijentacijom i odlučnim koracima ka prosperitetu, što treba i da se nastavi, jer najveći izazovi tek slijede (Colins, 2010: 57).

Međunarodni odnosi su već dugo vremena u okovima nuklearnih arsenala, prijetnji i vojne sile. Postojanje nuklearnog oružja ne može da jamči sigurnost, niti da stvara i održava mir.

Za istinski globalni dijalog i dogovor potrebno je zaista pacifistički orijentisano globalno okruženje i predanost, jer će borba protiv nuklearne proliferacije trajati nekoliko godina ili decenija. To nije nimalo jednostavan zadatak za mirovne studije, i diskusije treba da počnu sa fokusom na privlačenje organizacija za neširenje nuklearnog oružja za udruživanje snaga. Svijet bez (nuklearnih) ratova je ključan ukoliko ljudska vrsta želi da preživi - tj. sav živi svijet, sve žive vrste i prirodno okruženje.

Ne možemo govoriti o jednakostima, o svijetu mira i težiti tome da mlađe generacije njeguju kulturu mira ako se mir temelji na postojanju nuklearnog oružja. Zašto očekujemo da će mlađe generacije odbaciti narative nasilja, kada svjedoče ovom trenutnom stanju u kojem je sigurnost usko povezana sa oslanjanjem na prijetnju nasiljem, napadima, mržnjom i uništenjem?

Moramo učiti iz prošlosti i raditi na jednom totalno novom pristupu sigurnosti i razviti, isto tako, totalno nove odanosti ljudskom rodu i odgovornosti spram cijele planete koja je naš jedini, istinski dom.

Pagvoš pokret i njegovi naučnici sebe pozicioniraju primarno kao ljudska bića i pripadnike čovječanstva čije je daljnje postojanje jako ugroženo. Svijet je prepun netrepeljivosti i sukoba, a ovaj pokret nastoji sve to prevazići jednim univerzalnim pristupom koji ne odvaj nikoga, jer su svi podjednako u opasnosti i, ako se to na pravi način shvati i prihvati, postoji nada da će se zajedničkim snagama izbjeći globalna tragedija. Postoje dvije opcije: ugasiti civilizaciju ili se odreći rata. Ako se odlučimo za drugu opciju, pred nama je ogroman napredak u sreći, mudrosti i znanju.

Uzimajući u obzir sve ono što znamo o razornim humanitranim posljedicama nuklearnog oružja i rizicima koje ono nosi - sada dodatno pogoršano novim prijetnjama i novim tehnologijama -

slučaj nuklearnog razoružanja mora da bude prioritet broj jedan i odgovoran put naprijed. Nastavak vjerovanja da će nuklearno odvracanje zadržati nekakvu budućnost, u najboljem je slučaju samo neodgovorno kockanje sa sigurnošću cijelog čovječanstva.

Očekivanja od napora u globalnom nuklearnom razoružanju prvo bi trebala biti realna i povezana sa održavanjem ovog pitanja visoko na međunarodnom političkom dnevnom redu. Napori bi trebali proširiti prostor za otvorenost i transparentnost, eventualno ojačati mehanizme za nuklearnu neproliferaciju, uspostaviti jasnu vezu između nuklearnog oružja i štete po kompletno okruženje i žive vrste, i, šire gledano, učiniti nuklearni rat "nezamislivim".

I moramo razmišljati o globalnim naporima za nuklearno razoružanje ne u smislu nekog pregovaračkog foruma ili diskusije, već kao širokog i višestrukog procesa koji uključuje nositelje vlasti, vojsku, stručnjake, različite dijelove društva, studente, akademske krugove i sve one koji su dio društvenih zajednica.

Sada je apel na mir hitniji i važniji nego ikad. Klimatske i ekološke krize, sve veće nejednakosti, intenzivirane globalne vojne i oružane operacije i višestruki regionalni ratovi zahtijevaju zajednički napor mirovnih, ekoloških i klimatskih pokreta za mir i odricanje od nasilja za spašavanje planete. U domeni nuklearnog oružja, stupanje na snagu Ugovora o zabrani nuklearnog oružja daje tračak nade za sve ljude u stvarnim sukobima i krizama.

Razoružanje je suštinski element neophodne transformacije u jedno eko-socijalno okruženje, prikladno za buduću razvoj društva. Ukoliko se ogromna sredstva namijenjena za vojsku i naoružanje prenesu na obrazovanje, društvenu ravnotežu, zdravlje i tehnološku transformaciju, moguća je budućnost vrijedna življenja za ljude i prirodu. Najvažnija je konačna zabrana nuklearnog oružja i ostale nabrojane karike.

Pagvoš pokret će i dalje težiti rješavanju regionalnih sukoba i tenzija u područjima gdje je prisutno nuklearno oružje.

U skladu sa posvećenošću dijalogu i miru, ovaj pokret je pozvao i strane u rusko-ukrajinskom sukobu da pokažu maksimalnu suzdržanost, da rade na prekidu vatre koji daje prioritet humanitarnim potrebama i na brz povratak diplomatiji i pregovorima. Pagvoš je posvećen jačanju dijaloga na službenom i nezvaničnom nivou kako bi promovirao razumijevanje i povjerenje, te vratio mir i stabilnost u Evropu. Rat u Ukrajini na neki način marginalizira ostale nuklearne opasnosti i ugrožava cjelokupnu sigurnost. Mir i sigurnost su zajednička dobra; nijedna zemlja se ne može osjećati sigurnom ukoliko se sve zemlje ne osjećaju isto.

Cijela Pagvoš zajednica u maksimalnoj mjeri radi na promociji najšire moguće svijesti i razumijevanju trenutnih nuklearnih opasnosti, te razumnih kompromisa i poštivanja regionalnih

različitosti. Rat se neće riješiti isporukama oružja, već promjenom postojećeg koncepta, dijalozima i uspostavljanjem djelotvornih pregovora.

Uz nekoliko izuzetaka, pokret Pagvoš od prvih godina rada, pa sve do danas ukazuje na činjenicu da svijet pati od nedostatka suzdržanosti, i da se sveprisutni problemi nepovjerenja moraju prevazići primjenom mjera za izgradnju povjerenja. To jeste težak put, ali konstruktivni dijalozi, posebno interakcije i komunikacije među problematičnim odnosima država, ostaju od najveće važnosti.

Oni režimi i sporazumi koji postoje da ograniče oružje za masovno uništenje i vojne tehnologije, moraju se još više ojačati, proširiti i stabilizovati tamo gdje postoje propusti, uključujući i jačanje odredbi za rješavanje kršenja.

Pagvoš pokret spaja nauku i globalnu politiku, dvije oblasti za koje se ponekad može činiti da su dosta "hladne", ali tako izgledaju onda kada zaboravimo da je prava svrha nauke i politike samo dobrobit čovječanstvu i našoj ljudskosti.

Ako govorimo generalno o mirovnim studijama, pogotovo danas, možemo reći da su interesi povećani, s obzirom da one mogu ponuditi dosta toga u suprotstavljanju nasilju i otvorenim sukobima. Njih određuje briga za savladavanjem ključnih uzroka nasilja i traženje načina za prevladavanje strukturalnih nejednakosti, te promicanje odnosa pravednosti i saradnje između i unutar većih ili manjih zajednica. Interdisciplinarni pristup mirovnih studija vodi do konceptualnog obogaćivanja, jer veći centri posežu za ljudima iz političke znanosti, međunarodnih odnosa, psihologije, antropologije, ekonomije, sociologije, historije i drugih disciplina.

Još jedna bitna stavka tiče se potrage za mirnim načinima rješavanja sporova i nenasilnom transformacijom potencijalno ili stvarno nasilnih situacija. Uz sve to ide i prihvatanje višerazinske analize na individualnoj, grupnoj, državnoj i međudržavnoj razini u pokušaju prevladavanja institucionalne dihotomije između proučavanja unutrašnjih i vanjskih dimenzija. A prihvatanje globalnog i multikulturalnog pristupa, koji bi izvore nasilja locirao globalno, regionalno i lokalno, uz oslanjanje na koncepcije mira i nenasilne transformacije, postaje sve relevantnije.

9. Zaključak

U svijetu nakon ratova nuklearno oružje se afirmisalo kao jedan od značajnijih faktora u određivanju međunarodnih odnosa, ali i u vojnim i političkim usmjerenjima. Njegovu sve veću ulogu učvrstio je i tehničko-tehnološki razvoj u vidu stjecanja što sigurnije i jače vojne spremnosti.

Iako je u posljednjih nekoliko decenija vladao kakav-takav mir bez većih sukoba, posebno na evropskom tlu, pozadina je ipak drugačija – prijetnje nuklearnim oružjem još uvijek ne prestaju, a samim tim se i razbuktavaju neki već zategnuti odnosi. To svakako nisu dobri signali, jer se u sjeni svega toga konstantno radi na planiranju i razvijanju nuklearnih akcija i strategija, koje bi, ukoliko velike sile istraju u tome, uništile civilizaciju i dovele do nenadoknadivih gubitaka. Umjesto da se uveliko radi na nuklearnom razoružanju, čini se da nuklearno naoružane države planiraju zadržati velike nuklearne arsenale u budućnosti, ali i unaprijediti iste. Postupajući tako, oni su u sukobu sa ciljevima i duhom sporazuma o nuklearnoj neproliferaciji.

Nastavlja se modernizacija nuklearnih snaga jakim tempom, dodaju se i neke nove vrste, povećavaju se njihove uloge u nacionalnim strategijama i slabo se nazire pomak u rješavanju ovog problema.

Izuzev toga, ukoliko se vojni sukobi žele izbjeći, mora se raditi i na formulaciji sveobuhvatnih strategija za poboljšanje životnog standarda u zemljama u razvoju i jačanju njihove sigurnosti. Nužno je potrebna i strategija za zaštitu životne sredine od efekata daljnje industrijalizacije i sve veće upotrebe energije. Ono što je potrebno jeste koncept održivog, pravednog i prihvatljivog svijeta za sve njegove stanovnike.

Nuklearno oružje je najrazornije i najnehumanije oružje ikada stvoreno i zato ga moramo eliminisati, prije nego što ono eliminiše nas i uslove za život uopšte. Ovo oružje ima katastrofalne humanitarne i ekološke posljedice koje se mogu protezati decenijama. Također, stvara strah i nepovjerenje među državama i nacijama, jer neke vlade i lideri mogu zaprijetiti da će zbrisati čitave gradove u jednom trenu, a tu su i jako visoki troškovi njihove proizvodnje, održavanja i modernizacije.

Samo jedna nuklearna bomba detonirana iznad većeg grada može ubiti milione ljudi, a upotrebom desetina ili stotina nuklearnih bombi totalno bi se poremetila globalna klima, uništili bi se ekosistemi od kojih ovisi cijeli naš život i tako bi se uzrokovale velike patnje i katastrofe.

Prošlo je više od sedamdeset godina od prve dvije nuklearne eksplozije, kada je skoro 200 000 ljudi ubijeno i mnogo više pogođeno atomskim bombardiranjem Hirošime i Nagasakija. Ipak, oko 13 000 nuklearnih bojevih glava i dalje predstavlja prijetnju čovječanstvu.

Tako je dostupnost nuklearne energije, posebno u obliku nuklearnog oružja, otvorila jedan novi period koji je dosta različit od svih ranije.

No, od kada su inaugurisani 1957. godine, međunarodni skupovi Pagvoša su zauzeli važno mjesto u svjetskom forumu mišljenja i diskusije o implikacijama moderne nauke na budućnost čovječanstva.

Rusell-Einstein manifest je, kao jedan od značajnijih historijskih dokumenata u pomaku u nuklearnom razoružanju, od svojih početaka pozivao na rješavanje kriza, promicanje antiratnih narativa i ukidanje nuklearnog oružja. U duhu manifesta, sastanci svjetskih naučnika su igrali znatno veliku ulogu u procjeni opasnosti nastalih kao rezultat razvoja oružja za masovno uništenje.

Pokrenut idejama o posebnoj društvenoj odgovornosti naučnika, i tvrdeći da postoji zajednički jezik nauke i politička neutralnost, Pagvoš je nastojao postati snažna snaga mira. To je bio itekako hrabar eksperiment, ali ipak uspješan – o čemu dovoljno govori Nobelova nagrada za mir 1995. godine.

Cilj pisanja ovog magistarskog rada i jeste bio da se na osnovu relevantne literature prikažu podaci o svim efikasnostima Pagvoš pokreta od druge polovine 20. stoljeća, pa do danas.

Prvobitno postavljene hipoteze su potvrđene, i više je nego jasno da su konferencije Pagvoša jedno od najvećih i najbitnijih okupljališta naučnika iz zemalja sa različitim ekonomskim i političkim sistema, čiji komiteti djeluju na svim kontinentima.

Nuklearno naoružane države nisu spremne odreći se svoje samopercipirane moći i priključiti se većini u saradnji za mir umjesto utvrđivanja dominacije. Razumijevanje odnosa između oružja za masovno uništenje i moći, tj. uloge koju ono igra u svijetu, krucijalno je za napredak. Aktivizam protiv nuklearnog oružja ne predstavlja samo zahtjev za njegovo ukidanje, već i za sve ekonomske i političke sisteme koji ga omogućavaju, koji ga čine poželjnim i koji podržavaju sve strukture nasilja.

Iz svega napisanog u radu, možemo zaključiti da je u različitim regionima i u različitim područjima ovaj pokret postigao značajne rezultate baveći se pitanjima stabilnosti, regionalne sigurnosti, nuklearne (ne)proliferacije širom svijeta i na svim kontinentima.

Takvo traganje za svijetom bez rata u svrhu opstanka postiže se mirnim pristupom, nikako prisilom, ne zaboravljajući ono što Pagvoš uporno naglašava - humanost. Poenta je od početka

ista – rat se mora eliminisati kako bi se civilizacija oslobodila opasnosti od nuklearnog uništenja, jer u nuklearnom ratu niko ne pobjeđuje.

10. Literatura

1. Beridan, I. (2009). *Politika i sigurnost*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
2. Collins, A. (2010). *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura.
3. Ćurak, N. i Turčalo, S. (2013). *Nauka o miru (hrestomatija)*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
4. Hill, Stephen M. (2005). *United Nations Disarmament Processes in Intra-State Conflict*. New York: Palgrave.
5. Jung, R. (1987). *Svetlije od hiljadu sunaca: sudbine atomskih istraživača*. Beograd: Narodna knjiga.
6. Lisica, D. (2011b). *Sigurnosni rizici i temeljne društvene vrijednosti u Bosni i Hercegovini*. Knjiga 2. Sigurnosni rizici. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
7. Lisica, D. (2021). *Proliferacija i politike razoružanja*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
8. Pattman, Robert G. (2006). *Globalization and Conflict. National Security in a "New" Strategic Era*. London and New York: Routledge.
9. Rogers, P. i Ramsbotham, O. (1999). *Then and Now: Peace Research - Past and Future*. Political Studies: Political Studies Association, vol. 47 (4), pages 740-754.
10. Rotblat, J. (1982a). *Proc. 1st Pugwash Conf. Science and World Affairs*.
11. Supek, I. (2005). *Refleksije o znanosti i politici*. Zagreb: Prometej.

12. US Joint Chiefs of Staff (2001). *The Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. Washington: Joint Chiefs of Staff.
13. Vukadinović, R. (2006). *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura.
14. Zgodić, E. (2017). *Naučnici i rat: prilozi mirotvornoj politici*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.

Internet izvori:

1. Alix Muller, N. (2015). Nuklearno oružje sve opasnije. *Deutsche Welle*. [online]. 15. juni. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/nuklearno-oru%C5%BEje-sve-opasnije/a-18517826> [pristupljeno 08. decembar 2021].
2. Batsanov, S., Cotta-Ramusino, P., Duarte, S., Neunack, G. i Miller, S. (2021). Pugwash Note on Nuclear Arms Control and Disarmament. *Pugwash Conferences on Science and World Affairs*. [online]. Dostupno na: <https://pugwash.org/2021/01/30/pugwash-note-on-nuclear-arms-control-and-disarmament/> [pristupljeno 20. decembar 2021].
3. BBC News (2020). *Nuklearno naoružanje: Koje države ga imaju i u kojim količinama*. [online]. Dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51109505> [pristupljeno 29. novembar 2021].
4. Cotta Ramusino, P. (2020). 75 years after. *Pugwash Conferences on Science and World Affairs*. [online]. Dostupno na: <https://pugwash.org/2020/08/05/75-years-after/> [pristupljeno 20. novembar 2021].
5. Federation of American Scientists (2022). *Status of World Nuclear Forces*. [online]. Dostupno na: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/> [pristupljeno 29. mart 2022].

6. Klasan, V. (2012). Uticaj proliferacije oružja za masovno uništenje na sigurnost Europske unije. *National security and the future*. [online]. Vol. 13 (2012), No. 1-2 (127-301). Dostupno na: file:///C:/Users/A/Downloads/05_2012_1_2_NSF_Klasan_Proliferacija_OMU.pdf [pristupljeno 20. novembar 2021.].
7. Knapp, V. (1995). Pagvaške konferencije u svijetu i Hrvatska pagvaška grupa. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. [online]. Vol. 4 (1995), No. 1 (71-81). Dostupno na: file:///C:/Users/A/Downloads/DI15_tekst6_Knapp.pdf [pristupljeno 12. decembar 2021.].
8. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2021). *Hrvatska enciklopedija - mrežno izdanje*. [online]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=52052> [pristupljeno 29. maj 2022].
9. OBRIS – Obrana i sigurnost (2021). *Hipersonične strateške rakete – mit ili revolucija?* [online]. Dostupno na: <https://obris.org/svijet/hipersonicne-strateske-rakete-mit-ili-revolucija/> [pristupljeno 26. decembar 2021].
10. Pečnik, B. i Biliškov, N. (2006). Izbor iz intervjuja sa Ivanom Supekom. *Nova Akropola*. [online]. 9 (63), str. 64. Dostupno na: <https://nova-akropola.com/wp-content/uploads/2014/11/NovaAkropola63.pdf> [pristupljeno 20. novembar 2021].
11. Pugwash Conferences on Science and World Affairs (2015). *Full list of Pugwash International Conferences 1957-2013*. [Internet] Dostupno na: <https://pugwashconferences.files.wordpress.com/2014/04/full-list-of-pugwash-intl-conferences-1957-2013.pdf> [pristupljeno 22. januar 2021].
12. Pugwash Conferences on Science and World Affairs (2017). *62nd Pugwash Conference, Astana*. Dostupno na: <https://pugwash.org/2017/08/25/62nd-pugwash-conference-astana/> [pristupljeno 19. maj 2022].
13. Pugwash Conferences on Science and World Affairs (2021). *About Pugwash*. [Internet] Dostupno na: <https://pugwash.org/about-pugwash/> [pristupljeno 12. decembar 2021].

14. Ricking, C. i Šubić, A. (2013). Atomska bomba i jamstvo za opstanak diktatora. *Deutsche Welle*. [online]. 22. februar. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/atomska-bomba-i-jamstvo-za-opstanak-diktatora/a-16613588> [pristupljeno 09. decembar 2021].
15. The Nobel Peace Prize (1995). *Joseph Rotblat - Nobel Lecture: Remember Your Humanity*. [online]. Dostupno na: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1995/rotblat/lecture/> [pristupljeno 09. januar 2022].
16. Topić, T. (2008). Pregled mirovnih pokreta i aktivnosti. *Studija – Mirovni aktivizam u Bosni i Hercegovini*. [online]. 28. decembar. Dostupno na: <https://www.mreza-mira.net/wp-content/uploads/Mirovni-aktivizam-u-BiH.pdf> [pristupljeno 30. novembar 2021].
17. Tracy, C. i Wright, D. (2021). Don't Believe the Hype About Hypersonic Missiles. *IEEE Spectrum*. [online]. Dostupno na: <https://spectrum.ieee.org/chemically-resistant-adhesives> [pristupljeno 28. decembar 2021].
18. United Nations - Office for Disarmament Affairs (2000). *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)*. [online]. Dostupno na: <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text/> [pristupljeno 09. maj 2022].

Naziv odsjeka i/ili katedre: SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Selma Grabovica

Naslov rada: "ULOGA PAGVOŠ POKRETA U NUKLEARNOM RAZORUŽANJU"

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: _____

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo, 28.09.2022

Potpis

Selma Grabovica